

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА ГЕОГРАФИЯ”

Нели Валентинова Веселинова

„ПРИОРИТЕТИ В ЛОКАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ИЗТОЧНАТА ЧАСТ
НА СОФИЙСКАТА КОТЛОВИНА”

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „Доктор”

Научна специалност: „Икономическа и социална география” в
професионално направление 4.4 „Науки за Земята”

Научен ръководител:
Рецензенти:

Проф. д-р Веселин Бояджиев
Проф. д-р М. Шишманова
Доц. д-р Г. Бърдаров

СОФИЯ, 2015

Докторантът е зачислен със Заповед № РД 20-85/20.01.2011 г. от Ректора на СУ „Св. Климент Охридски” като задочен докторант към катедра „Социално-икономическа география” по научно направление 4.4 Науки за Земята, считано от 01.02.2011 г. и е отчислен с право на защита с решение на ФС Протокол № 2/24.02.2015 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на разширен съвет на катедра „Социално-икономическа география” при ГГФ, СУ „Св. Кл. Охридски” с хабилитирани специалисти в областта на географските науки, Протокол № 38/26.05.2015 г.

Публичната защита ще се състои на 29.09.2015 г. от 10:30 ч. в Конферентната зала на СУ „Св. Климент Охридски”.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в Деканата на ГГФ, стая 254.

СЪДЪРЖАНИЕ

<u>ВЪВЕДЕНИЕ</u>	6
-------------------------------	----------

ГЛАВА ПЪРВА

ТЕОРЕТИЧНИ И МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСНОВИ НА РЕГИОНАЛНОТО И ЛОКАЛНОТО /МЕСТНОТО/ РАЗВИТИЕ.....7

1. Същност на понятията „Регион”, „Район”, „Регионално развитие” и „Локално /местно/ развитие”.....7
2. Концепции за регионално и локално /местно/ развитие.....9
3. Същност на административно-териториалното устройство. Теоретични възгледи за българската община и нейните основи като административно-териториална единица.....10

ГЛАВА ВТОРА

ЕВОЛЮЦИЯ НА ЛОКАЛНОТО /МЕСТНОТО/ РАЗВИТИЕ НА ИЗТОЧНАТА ЧАСТ НА СОФИЙСКАТА КОТЛОВИНА.....13

1. Организация на административно-териториалното устройство в България. Историко-географски преглед.....13
2. Периоди и водещи фактори в териториалното развитие на източната част на Софийската котловина. Взаимодействието между София като център на националното и регионалното равнище и Елин Пелин като локален център.....16
 - 2.1. Първи период на развитието – 1878 г.- 1944 г. Княжество България и Царство България.....16
 - 2.2. Втори период на развитието – 1945 г.- 1989 г. Народна Република България...20
 - 2.3. Трети период на развитието – след 1989 г. Република България.....23
3. Развитие на Софийската крайградска зона.....24
4. Мястото на разглежданата територия в националните социално-икономически районираня.....26

ГЛАВА ТРЕТА

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ГЕОГРАФСКИ АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ОБЩИНИТЕ ЕЛИН ПЕЛИН И ГОРНА МАЛИНА.....27

1. Географско положение.....27
2. Природни ресурси.....28
 - 2.1. Релеф.....28
 - 2.2. Полезни изкопаеми.....28
 - 2.3. Климат.....28
 - 2.4. Води.....28
 - 2.5. Почви.....29
 - 2.6. Растителност и животински свят.....29
3. Население и селища.....29
 - 3.1. Брой на населението.....29
 - 3.2. Териториално разпределение на населението.....30
 - 3.3. Естествено движение на населението.....30
 - 3.3.1. Раждаемост.....31

3.3.2. Смъртност.....	31
3.3.3. Естествен прираст.....	31
3.4. Механично движение на населението.....	32
3.5. Структури на населението.....	33
3.6. Заетост и безработица.....	34
3.7. Териториална структура. Развитие на селищната мрежа, междуобщинските и междуселищните отношения.....	34
4. Икономическо развитие на изследваната територия.....	35
4.1. Обща характеристика на общинските икономики.....	35
4.2. Първичен сектор.....	36
4.2.1. Земеделие.....	36
4.2.2. Добив на полезни изкопаеми.....	36
4.2.3. Дърводобив.....	36
4.2.4. Лов и риболов.....	36
4.2.5. Горско стопанство.....	36
4.3. Вторичен сектор.....	37
4.3.1. Енергетика.....	37
4.3.2. Металургия.....	37
4.3.3. Машиностроене.....	37
4.3.4. Химическа промишленост.....	37
4.3.5. Дървопреработване.....	37
4.3.6. Промисленост за строителни материали.....	37
4.3.7. Текстилна промишленост.....	37
4.3.8. Хранително-вкусова промишленост.....	37
4.4. Третичен сектор.....	38
4.4.1. Търговия.....	38
4.4.2. Транспорт и транспортна мрежа.....	38
4.4.3. Туризъм.....	38
4.4.4. Здравеопазване.....	38
4.4.5. Образование.....	38
4.4.6. Служби Полиция, Пожарна безопасност и спасяване, Съд.....	39
4.4.7. Културно-историческо наследство.....	39
5. Инфраструктура.....	40
5.1. Водоснабдяване и канализация.....	40
5.2. Енергийна мрежа.....	40
5.2.1. Електроснабдяване.....	40
5.2.2. Газификация.....	40
5.2.3. Възобновяеми източници на енергия.....	40
5.3. Информационни и комуникационни технологии.....	40
6. Индустиални паркове.....	40
7. Състояние на околната среда.....	41
7.1. Атмосферен въздух.....	41
7.2. Води.....	41
7.3. Почви.....	41
7.4. Други източници на замърсяване и предприети мерки за намаляване на въздействието на замърсителите.....	41
7.5. Управление на отпадъците.....	42
8. Изборни нагласи на населението в общините Елин Пелин и Горна Малина.....	42
8.1. Политически нагласи на населението в двете общини на изборите през 2014 г.....	42

8.2. Местни избори 2007 г. и 2011 г.	43
9. SWOT-анализ на изследваната територия.....	43

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

БЪДЕЩЕТО В РАЗВИТИЕТО НА ИЗТОЧНАТА ЧАСТ НА СОФИЙСКАТА КОТЛОВИНА, ОБЩИНИТЕ ЕЛИН ПЕЛИН И ГОРНА МАЛИНА.....43

1. Общините Елин Пелин и Горна Малина като рурален /селски/ район и като част от Софийския агломерационен ареал.....	43
1.1 Рурален /селски/ район.....	43
1.2 Урбанизирана зона, агломерационен ареал.....	44
1.3 Изследваните общини като елемент на модерната организация на територията.....	45
1.4 Агломерационният ареал на град София според ОП „Регионално развитие“, Общ устройствен план на град София, проект Urban Audit.....	47
2. Географското единство и отношението център – полупериферия - периферия в източната част на Софийската котловина.....	49
3. Стратегически цели и приоритети на изследваната територия.....	51
3.1 Средносрочни прогнози за броя на населението на изследваната територия.....	51
3.2 Проекти и програми, в които участват общините в периода 2007 – 2013 г.; 2014-2020 г.....	51
3.3 STEP /PEST/ анализ.....	54

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....55

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Настоящият дисертационен труд е посветен на изследването на източната част на Софийската котловина, общините Елин Пелин и Горна Малина.

Дисертационният труд е в обем общо 194 страници, от тях 164 страници основен текст. Той се състои от въведение, четири глави и заключение. Списъкът с използваната литература е 20 страници. Включени са 231 източника на кирилица, 29 източника на латиница, 4 собствени публикации по темата на дисертационния труд, 2 публикации в съавторство по темата на дисертационния труд, 137 нормативни документа, 39 електронни адреса. Приложенията са 95 броя, с обем 103 страници, изнесени в отделно книжно тяло.

ВЪВЕДЕНИЕ

Актуалност, значимост, цел на изследването

Изборът на изследователска тема и ограничаването ѝ в конкретни времеви и териториални граници е продиктуван от необходимостта от ударение и насочване на вниманието към източната част на Софийската котловина. Днес е изключително актуален въпросът как и в каква посока ще се развива град София.

В настоящият труд обект на изследването са общините Елин Пелин и Горна Малина, разположени в източната част на Софийската котловина и оградните планини.

Предметът на изследването включва провежданата политика на регионално и местно развитие, местното самоуправление, възможностите за икономически растеж и развитие на двете общини.

Изследователската хипотеза на нашата дисертация се състои в следното:

1. Да установим дали разглежданата от нас територия е пряко свързана с развитието на столицата София.
2. Да установим в отношенията между изследваните две общини и столицата дали обществената дистанция „Център-периферия” е оптимална, и ако не е, дали расте или намалява.

Ако горните две предположения се потвърдят ние ще издигнем тезата, че социално-икономическото развитие на разглежданите общини трябва да бъде водено от политика, която да е пряко свързана и с развитието на столицата. С други думи, ще се опитаме да наложим мнението, че източната част на Софийската котловина и изследваните общини трябва да се разглеждат заедно с развитието на столицата. Целта на изследването е изясняване на териториалните особености, проблемите и приоритетите в развитието на двете общини, а подцелите - да се оценят провежданите местни политики на най-ниско териториално ниво и да се направят препоръки за тяхното подобрене; да бъде изяснено влиянието на град София върху изследваната територия и в същото време подценяването ѝ от страна на големия център.

Задачите, които стоят пред изследването са: изясняване на основите понятия „Регион”, „Район”, „Регионално развитие”, „Местно /локално/ развитие”, „Община”; изясняване на основните периоди в развитието на източната част на Софийската котловина; анализ на социално-икономическото развитие на изследваната територия чрез SWOT анализ; подбор и използване на данни за анализ на демографските и социално-икономическите структури на общините, изясняване на тенденциите и перспективите, стоящи пред развитието на източната част на Софийската котловина.

За постигане на поставените задачи в изследването на общините Елин Пелин и Горна Малина са използвани следните методи: Метод на научната абстракция, включващ анализ и синтез на изучаваните процеси и явления, Ретроспективен регионален анализ, Статистико – демографски методи, Сравнителен метод, Метод на стратегическо планиране: SWOT анализ, STEP /PEST/ анализ, Географски

информационни системи /ГИС/, Интуитивно-логически /евристични/ методи, Теренни проучвания.

ГЛАВА ПЪРВА

ТЕОРЕТИЧНИ И МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСНОВИ НА РЕГИОНАЛНОТО И ЛОКАЛНОТО / МЕСТНОТО/ РАЗВИТИЕ

1. Същност на понятията „Регион”, „Район”, „Регионално развитие” и „Локално /местно/ развитие”.

Територията на всяка държава се разглежда на глобално, национално, регионално и локално /местно/ ниво. Първите две понятия имат ясни дефиниции, но за регионалното ниво и локалното /местното/ ниво все още се търсят най-точните определения. Тяхното развитие днес е обект на много изследвания, наложени от нуждата от териториални промени в последните години.

Мненията по въпроса за произхода на понятията „Регион” и „Район” са различни, но редица автори имат сходни виждания за определението, значението и съдържанието им. Някои от тях твърдят, че произходът на думата „Регион” идва от латинското “Regionis” и преведената от английски език дума “Region”, което означава регион, област. Латинската дума „Regere” /“територия, отсам линията на границата”/ също се възприема от научната общност като възможност за изясняване на термина „Регион”. Друга латинска дума: “Rex” – в превод: „Владение с владетел” също е повод за тълкуване. В Древен Рим думата “Regio” е означавала територия, която не е била свързвана с определена държавна институция, политическа власт или организация.

В приетата ”Декларация за регионализма в Европа”¹ от Асамблеята на европейските региони /4. XII. 1996 г./ се дава следното определение за регион: „Регионът е териториален орган на публичното право, създаден на ниво, намиращо се непосредствено под държавното и притежаващо право на политическо самоуправление.”

С оглед различията в мненията за понятията възниква въпросът има ли разлика между „Регион” и „Район”? Терминът „Район” е въведен в географията през XVIII – XIX век и се определя като териториална единица с ясно означен център. Има френски произход – “Rayon” и означава лъч, осветяващ зоната на влияние на определен център, радиус. Според Бояджиев² при района границата не е ясна, линейна, а е по-скоро ивица територия с равномерно влияние между центъра на района и подобни центрове на други райони.

Според нас „регионът” е част от пространство по земната повърхност, създаден за различни цели в миналото, а днес – за целите на съвременното регионално развитие и по-лесно административно и статистическо обслужване, на чиято територия са разположени редица административно-териториални и териториални единици. Регионът е оформен вследствие на многобройни и взаимнопреплитащи се връзки - природни, исторически и социално-икономически. Регионите активно влияят върху съседните си региони. Те могат да имат ясни административни граници, докато районите не се ограничават с точни и официални административни граници.

Определянето на съдържанието на понятията е сложно и разнообразно, а наличието на многообразни територии прави дефинирането им по-трудно. Термините „Регион” и „Район” реално охарактеризират сродни територии и няма голяма разлика в тяхното определение и съдържание. За голяма част от съвременните географи те не се различават и се използват в много разработки, но в последно време географската общност предпочита използването само на термина „регион”.

¹ <http://www.flgr.bg/>

² Бояджиев, В. Регион, регионализъм, регионална политика в Европейския съюз. ГСУ, ГГФ, кн. 2- География, т. 97, 2005, 191 с.

Териториалното развитие и икономическият растеж наложиха необходимостта от регионално и местно развитие. Главната цел е това развитие да бъде балансирано и устойчиво. Това е и основополагаща политика на Европейския съюз, а при новите условия се породи нуждата от редица определения.

Според Закона за регионално развитие /ЗРР/³: „Регионалното развитие е процес на формиране и осъществяване на политика за постигане на балансирано и устойчиво развитие на административно-териториалните единици, обединени в райони за планиране на територията на Република България.“

Определението на понятието „Регионално развитие” е многообхватно и разнообразно. Различни източници твърдят, че „регионалното развитие представлява различни неща за различните хора”, отбелязано в доклад за човешкото развитие през 1999 г.⁴.

Според нас регионалното развитие е процес, изискващ дългосрочна инвестиция на време, средства и човешки капитал, отдадени на кауза, която не винаги се оказва успешна. Регионалното развитие не представлява само опит за възраждане и икономическо стабилизиране на дадена територия. Това е дълъг процес на насочване на ресурси /капитали/ в точно определени територии - населени места, агломерации, метрополии, административно-териториални единици, държавни територии, природна среда, население, икономика, инфраструктура и други.

Ефективното териториално развитие на България е свързано с балансирано и устойчиво развитие на най-малките й административно-териториални единици /общините/ и е главна цел на съвременното общество. Според Шишманова⁵: „Силата на локалното развитие нараства неимоверно много през последните години.” Необходимостта от качествено изясняване на проблемите, оценка и анализ на ресурсите и изготвяне на дългосрочни политики са от съществено значение. Това изисква висока компетенция на кадрите на местно ниво. Смята се, че развитието се характеризира с качествени изменения. Малките територии имат нужда от икономическо подпомагане, целящо развитие.

Въпросът за местното развитие или локалното развитие, идващо от английската дума “local” все още не е изяснен напълно. Местно развитие и локално развитие синоними ли са? Отговорът е положителен.

Локалното /местното/ развитие е процес на промяна, чиято цел е качествено подобрене на живота на населението /местната общност/ чрез балансирано, хармонично, устойчиво, ефективно, ефикасно използване на местните ресурси. Там, където има общност от индивиди, които си взаимодействат, обмен на ресурси и информация, установяване на различни отношения между местни фирми, чужди фирми и потребители се наблюдава местното икономическо развитие и подобряването на икономиката и жизнения стандарт.

Целта е потенциалът на територията да се използва правилно и целенасочено от населението и местната власт, а изборът на инвеститори да бъде компетентно направен, с цел икономическата изгода на общността. Разходите трябва да бъдат много по-малки

³ Закон за регионалното развитие, Обн. ДВ. бр.14 от 20 Февруари 2004г., изм. ДВ. бр.32 от 12 Април 2005 г., чл. 3, Закон за регионалното развитие, в сила от 31.08.2008 г., изм. ДВ бр. 9/03.02.2015 г., чл. 2, ал. 2

⁴ Джилов, А., Ф. Хаузер, В. Маринов. Преглед на регионалната политика в България: състояние, оценка и перспективи. Проект “Ролята на парламента за укрепване на местното самоуправление в България”, С., 2001, 8 с.

⁵ Шишманова, М.В. Централните райони в контекста на регионалното развитие в Република България. Бл., 2011, 7 с.

от приходите и ползите за територията, бизнеса и населението. Това е залегнало в редица концепции за регионално и местно развитие.

2. Концепции за регионално и локално /местно/ развитие.

Мненията, възгледите и концепциите и факторите за развитието на икономиката и икономическото развитие на територията са разнообразни и многобройни. Най-интересни за нашето изследване са концепциите за поляризираното развитие, моделът „Център-периферия”, теориите за растеж и вътрешно /ендогенно/ развитие на територията.⁶ Всяка една от концепциите цели социално-икономическо развитие на територията, икономически растеж и просперитет.

Концепциите за поляризираното развитие и моделът „Център – периферия“ са представени през XX век. Концепцията за поляризираното развитие се заражда през 1949 г. с представител Франсоа Перу, а през 60-те години на XX век. с представител Джон Фридман се разработва и моделът за централните и периферните територии.

Франсоа Перу представя „полюсите на растежа” като икономически силно развити територии, с изградена позиция на пазарите. Той смята, че със създаването на тези полюси ще се стимулира икономическата дейност в периферните райони, които са съседни на този силно развит в икономическо отношение ареал. Основната част от инвестициите е ориентирана към полюса на растеж, като икономическият растеж се дължи на най-развитите сектори и отрасли на индустрията и на специализираните предприятия.

Освен полюсното развитие, важно място заема моделът „Център – периферия“. При този модел имаме наличие на център – високо развит и концентрирал голяма част от населението, ядро, опасващо центъра, което е заобиколено от зона, наречена полупериферия и периферия – територия, изостанала в своето развитие, с процеси на обезлюдяване.

Централната територия в слабо развитите държави е столицата или друг голям център, в който се е концентрирало икономическото развитие и инвестиции и градът доминира над периферните територии. Въпреки, че са противопоставени, те са принудени да съществуват заедно като единият е образец на растеж и развитие, а другият – на изостаналост и безсилие. Лошата държавна политика по отношение пространственото развитие на територията води до все по задълбочаващи се проблеми и спомага за изостряне на разликите между ареалите, а балансираното развитие става все по-трудно достижимо.

В исторически план територията на света се е развивала по модела център-периферия. Не е възможно всяка една територия да бъде силно развита в икономическо отношение, водеща в определена дейност, с високи доходи и стандарт на живот за своето население. Имаме центрове /градове/ и заобикалящи ги пространства /периферии/. В много случаи перифериите са йерархично подчинени на центъра /по правило/, но имаме случаи когато при административно – териториално устройство центъра и съседните му населени места от периферията се явяват равни по ранг. Тогава

⁶ Използвани разработки в частта за икономическите теории:

1. Wysocka, Al. Theories of regional and local development – abridged review. University of Silesia, Poland, Bulletin of geography, Socio-economic series № 12/2009
2. Шишманова, М. В. Централните райони в контекста на регионалното развитие в Република България. Бл., 2011, с. 35-37, с. 40-43

се явяват и повечето проблеми в регионалното развитие. Отношенията между центъра, ядрото, полупериферията и периферията не са устойчиви. Те не могат да бъдат равнопоставени, но може да се балансират и запазят в равновесие. Винаги ще се наблюдават различия. Тук най-важното е, в периферията, стандартът на живот на населението да не е под изискваният минимум за оцеляване на индивида.

Освен поляризираното развитие и моделът център-периферия съществуват редица концепции за ендегенно развитие, основани на собствения потенциал на територията за икономическо и социалното развитие и желание на местната общност за просперитет.

За икономическия просперитет на дадена територия голямо влияние могат да окажат клъстерите. Теорията за индустриалните клъстери е представена през 90-те години на XX век от М. Потър⁷. Според него клъстерите са система от географски свързани компании, индустрии, интегрирани предприятия и институции. Той смята, че географското положение е основен фактор за развитието им.

Клъстерите в много случаи спомагат за подобряването на местната инфраструктура, но само, ако си сътрудничат с местните власти, които от своя страна създават добри икономическа среда и условия за бизнес. За да се постигне развитие, местните икономически условия трябва да са съобразени с изискванията на местната общност и ресурсите на територията, а не въпреки тях, само с оглед на временна печалба.

Концепциите за развитие на територията привличат все по-голямо внимание към себе си. Днес, според Стоенчева⁸, се оформят три групи концепции за регионално развитие. Първата група концепции се придържа към виждания за нулев икономически растеж. Целта е опазване на използваните ресурси и природната среда. Втората група има предложения за бързо и ускорено икономическо развитие на победните територии с оглед намаляването на миграцията. Третата група виждания се обединяват в името на устойчивото, екологичното развитие.

3. Същност на административно-териториалното устройство. Теоретични възгледи за българската община и нейните основи като административно-териториална единица.

Административно-териториалното деление /АТД/ и административно-териториалното устройство /АТУ/ на България и на всяка една държава представлява целево вътрешно поделение на държавната територия на по-малки взаимно свързани единици, целящи по-добро, балансирано, ефективно, ефикасно и устойчиво развитие и управление, както и близост на управленските кадри до населението и на населението до управленските кадри, които то е избрало. Редица учени са работили по проблематиката на поделението на територията на нашата страна, но с оглед на историческите събития и социално-икономическите условия в исторически план, административно-териториалното устройство на България се е променяло значително през различните етапи.

Днес АТУ се основава на документите: Конституция на Република България, Закон за административно-териториалното устройство на Република България /ЗАТУРБ/, Закон за териториално деление на Столична община и другите големи градове, а изясняването на същността му е формулирана по сходни начини.

В световен мащаб имаме различни тълкувания на областите и общините. В англоезичната литература „Region, district, area” са синоними на област. Под „община-municipality” се разбира градска община, град със самоуправление или общински съвет. Думата „Community” също се използва за означение на община, но често в случаите

⁷ Пак там, 23 с.

⁸ Стоенчева, Цв. Регионална икономика. УНСС, УИ „Стопанство”, С., 2006, 16 с.

когато тя е селска. В България имаме градски и селски общини, но наименованието им е едно - община.

Територията на страната днес се поделя на области и общини. Те са административно-териториални единици, а кметствата и районите са съставни административно-териториални единици в общините по смисъла на ЗАТУРБ⁹.

Съгласно Класификацията на териториалните единици за статистически цели в България - NUTS /Nomenclature des unités territoriales statistiques; „Номенклатура за статистически териториални единици"/, територията на страната се разделя на нива:

1. NUTS 0 – Република България.
2. NUTS 1 - Две статистически зони - “Северна и Югоизточна България” и “Югозападна и Южна централна България”.
3. NUTS 2 - Региони: Северозападен, Северен централен, Североизточен, Югоизточен, Южен централен, Югозападен.
4. NUTS 3 - обхваща 28-те области на Република България при сега действащото законодателство.

Определени са две местни нива, по-ниски от ниво NUTS. Дефинирани са като местни административни единици - Local Administrative Units /LAU/:

5. Ниво LAU 1 /по-рано NUTS ниво 4/¹⁰ обхваща 265 общини.
6. Ниво LAU 2 /по-рано NUTS ниво 5/ обхваща населените места на територията на държавата.

Особено важна система за общините е ЕКАТТЕ /Единен класификатор на административно-териториалните и териториалните единици/. Системата се поддържа от Националния статистически институт и включва всички административно-териториални единици и териториални единици, а местата, които не са признати за селищните образувания се причисляват към населеното място, в чието землище се намират¹¹.

Пред вид голямото разнообразие в броя и статута на селищата, които се съдържат в българските общини можем да предложим следната подредба:

1. Общини с едно селище. Това е община Копривщица. Тя е малка, намира се в билните части на Същинска Средна гора и отстои на значително разстояние от околните селища върху които не упражнява водещо влияние. Подобни са общините на селата Чавдар, Челопеч, Антон и град Долна баня. Всички те са от планинската територия на Софийска област. Самостоятелни общини са и областните центрове Пловдив, Ямбол и Добрич.
2. Общини, които имат в състава си един град и няколко села. Това е най-разпространеният модел в цялата страна. Например община Елин Пелин.
3. Общини без град. Това са т. нар. селски общини. Обикновено те са икономически слаби, имат периферни функции в своите области и са рядко населени. Например община Горна Малина, Софийска област, община Якимово, област Монтана.
4. Общини с повече от един град в състава си. Това е много рядък случай, пред вид малкия брой на българските градове и тяхното сравнително равномерно териториално разположение. Например на територията на община Горна Оряховица е и град Долна

⁹ ЗАТУРБ, Обн. ДВ. бр.63 от 14 Юли 1995г., изм. ДВ. бр.107/24.12.2014 г., чл. 2, ал. 1,2, чл. 8, ал. 1

¹⁰http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/local_administrative_units

¹¹ Решение № 565 на Министерски съвет от 10.08.1999 г., обн., ДВ, бр. 73 от 1999 г.

Оряховица. Интересна е община Ракитово, Пазарджишка област. В състава и влизат градовете Ракитово и Костандово и единственото село Дорково.

5. Община с един град и едно село. Това е община Сопот и село Анево, което периодически се присъединява като квартал към града.

Според ЗМСМА орган на изпълнителната власт в общината е кметът на общината¹². В населените места, които не са кметства, общинският съвет може да избере кметски наместник. Кметовете назначават началниците и служителите на общинската администрация. Броят на общинските съветници се определя от броя на населението в дадената община. Подобна справедливост липсва на национално равнище и броят на народните представители е постоянно 240, въпреки намаляващият брой на населението.

На национално ниво президентът на страната се избира мажоритарно, а парламентът – пропорционално. По този начин се предполага, че и на национално и на общинско равнище, представителите на властта взаимно се контролират. Имаме обаче и областен управител. Той не се избира от гражданите, а се назначава от централната власт. Необходима е промяна и е наложително областният управител да се избира от населението мажоритарно, а областният съвет-пропорционално. Трябва да има квота на представителите на всяка една община в областта, според броя на населението на общината. Областният управител трябва да води регионална политика, а не да свежда политиката на централното правителство на областно ниво. Трябва да разполага с бюджет.

Основен проблем на общините е неспособността да използват пълноценно и оптимално собствените си ресурси. Причината за това е липсата на власт да извършват това, - собствеността и управлението са на държавата.

В общините се проявяват принципите на децентрализация и деконцентрация. Самата децентрализация се основава на участието на хората от местната територия в управлението на общността. Понятието „децентрализация” се определя като прехвърляне на отговорностите и правомощията за обществените задължения от централното правителство към по-ниските нива или квази-правителствените организации и/ или частния сектор; това понятие е много сложно и обхваща различни аспекти¹³. Общините получават все повече власт за сметка на регионалните и националните центрове на власт.

Освен проблема с децентрализацията на българските общини има и редица други – обезлюдяването на периферните общински територии, високото равнище на безработица, ниската степен на образование, стопански проблеми като закриване на стари и безперспективни производства, предимно от областта на добивната промишленост, металургията и химическата промишленост, които също предизвикват локални контрасти и проблеми. Други проблеми са високото ниво на престъпност, недостатъчните доходи, липсващите или малкото на брой инвестиции, липсата на фискални права, неразборията около споделените между държавата и общината отговорности, ниската субсидия.

За да се определят и решат част от тези проблеми може да се използва помощта на някои индикатори. Представяват количествено измерване на постиженията от дадена интервенция¹⁴. Те са свързани с поставените цели, недвусмислени, обективни и ефективни по отношение на разходите.

¹² Закон за местното самоуправление и местната администрация, в сила от 17.09.1991 г., изм. ДВ. Бр. 57/26.07.2011 г., чл. 38, ал. 1

¹³ <http://mtool.getir.eu/>

¹⁴ Насоки за съставяне и отчитане на индикатори по ПО „Техническа помощ”, МФ

Субектите, които генерират развитие /създават стоки и услуги/ са бизнес структурите, а субектите, които организират процеса на регионално развитие са регионалните и местните власти, НПО и др. Стратегически актьори в партньорството на местните и регионалните власти са следните участници, които се разглеждат като допълващи фактори за местно и регионални развитие:

1. Национално сдружение на общините в Република България /НСОРБ/ е представител и защитник на интересите на местните власти. Работи в подкрепа на местното самоуправление, развива сътрудничество с централните власти. В това сдружение членуват всички общини в страната.
2. Регионални сдружения на общините /РСО/ - 12 на брой.
3. Агенции за регионално и икономическо развитие – това е сдружение с нестопанска цел, основната цел на което е регионално и местно развитие.
4. Национални професионални общински сдружения- национални сдружения от общински експерти в различни области /Национална асоциация на общинските специалисти по опазване на околната среда, Национална асоциация на общинските финансови служители, Национална асоциация на общинските специалисти за връзки с обществеността, Национална асоциация на секретарите на общините и др./.
5. Неправителствени организации /НПО/.
6. Агенции/центрове за развитие на общини.

Българските общини са обединени в Национално сдружение на общините в Република България. Между отделни общини има различни форми на сътрудничество. Например Местните инициативни групи /МИГ/. Има и редица други сдружения - сдружението на дунавските, на тракийските, на родопските общини и други.

Европейската харта за местно самоуправление /приета през 1985 г., а в България - през 1999 г./, която се реализира чрез Съвета на Европа, Съвета на министрите и Европарламента в Страсбург заема важно място и описва основите на местното самоуправление, чиито орган в България са общините – общо 265 на брой.

ГЛАВА ВТОРА

ЕВОЛЮЦИЯ НА ЛОКАЛНОТО /МЕСТНОТО/ РАЗВИТИЕ НА ИЗТОЧНАТА ЧАСТ НА СОФИЙСКАТА КОТЛОВИНА

1. Организация на административно-териториалното устройство в България. Историко-географски преглед.

Още преди Освобождението Османската империя е обърнала внимание на разделението на териториите за целите на управлението. През XIX век тя провежда няколко реорганизации с цел модернизирание устройството на територията. Българските общини са били териториални единици за развитие на местното самоуправление. Провеждала се е поземлена регистрация. Според различни източници¹⁵ по това време са оформени самостоятелни религиозни общности на отграничена градска или селска територия, но са натоварени и с административни функции - контрол върху населението, отговорност пред държавната власт и други.

В Османската империя се налагат преобразувания–Танзимат. С оглед на различията, чрез Танзимата, равноправието на всички поданици, независимо от различните религиозни общности, е обещано, но то не е било осигурено.

¹⁵ Калудова, Й. Документи за положението на населението в Европейската част на Османската империя /17-19 в./. - В: ИДА. Т. 25, 1973, с. 115-117; Иванова, С. Данъчното облагане на населението в българските градове и формирането на неговите институции /17-18 в./. В: ИДА. Т. 66, 1993, с. 72-90

През 1864 г. статутът на общините се регламентира със Закон за вилаетите¹⁶. Със Закона за управление на вилаетите през 1870 г. се ограничава общинското самоуправление и се засилва ролята на централната власт. През 1871 г. е приет Закон за генералната администрация на вилаетите.

През 1876 г. се посочва, че територията на империята е разделена на области /вилаети/, окръзи /санджаци/, околии /каази/ и общини като всяка община е длъжна да отговаря и да се отнася солидарно към плащането на данъците към държавата¹⁷.

На Цариградската конференция от 11/23.12.1876 г. Русия представя две предложения за реформи – проект максимум /Церетелев-Скайлър/ и проект минимум /Игнатиев/. Първият цели административна автономия за България в границите на Дунавския, Филипополския и Сливенския санджак и някои други области. Вторият проект се създава като компромисно решение, ако Англия не се съгласи с първия. Съществената разлика е в поделянето на страната на две провинции: източна - с център Русчук /Русе/ и западна – с център София. На тази конференция е определено основната единица на самоуправлението да бъде общината.

След Освобождението на България от Турско робство през 1878 г. Русия организира териториалното деление на страната, а турското административно деление на санджак, кааза, нахия и община е запазено¹⁸.

След Берлинския договор*, границите на Княжество България /63 хил. км²/ са определени в чл. 2 на договора и на територията на страната имаме 5 губернии /Софийска, Варненска, Русенска, Търновска и Видинска/ и 33 окръга.

С приемането на Търновската конституция¹⁹ територията на Княжеството е разделена на 21 окръжия, 58 околии и 1354 общини. Източна Румелия е разделена на 6 департамента. Тези департаменти включват т. нар. "кантони"²⁰.

На 23.05.1880 г. в Княжество България се създава Закон за административното деление на територията на Княжеството²¹. Това е първото цялостно изпълнено административно-териториално деление на страната.

През 1881 г. с указ²² на княз Александър Батенберг се закриват 9 околии, като през май, септември и октомври 1881 г. повечето от закритите околии се възстановяват.

Това административно деление действа до разработването на Закон за административно деление на Княжеството от 21.08.1882 г.²³ Тогава страната е разделена на 14 окръжия, 56 околии, 714 общини и 3212 селища²⁴.

След Съединението на България /06.09.1885 г./ се извършва нова реформа. В административно отношение тя се разделя на 26 окръжия и 84 околии. Обособени са 75 групи от общини и 7 независими общини.

¹⁶ Арнаудов, Хр. Пълно събрание на държавните закони, устави, постановления и високи заповеди на Османската империя. 1871, Цариград, т. 1

¹⁷ Проект за Конституция на Отоманската империя/11.12.1876 г., чл. 109

¹⁸ Инструкция за учредението на първоначалното военно полицейско управление в заетите от войските земи/ 03.06.1877 г.

* Подписан на 13 юли 1878 г.

¹⁹ Търновска Конституция, Конституция на Българското Княжество, Приета на 16.04.1879 г.; изм. на 15.05.1893 г. и 11.07.1911 г.; отменена с Конституция на НРБ, приета от ВНС на 4.12.1947 г., ДВ, бр. 284 от 06.12.1947 г.

²⁰ Станев, Хр., Й. Ботев, С. Ковачев, Сл. Ганчева. Административно-териториално устройство на Република България. Форком, С., 2000, 14 с.

²¹ Закон за административното деление на територията на Княжество България, ДВ 45/26.05.1880 г.

²² Указ № 265/04.04.1881 г., обн. в ДВ, бр. 23/16.04.1881 г.

²³ Указ № 573/28.07.1882 г., обн. в ДВ, бр. 91/21.08.1882 г.

²⁴ Девенджиев, М. Кратка история на селищното развитие на българските земи. С., 1979, 289 с.

През 1886 г. се създават Закон за градските общини²⁵ и Закон за селските общини²⁶.

В началото на ХХ век, през 1901 г., се провежда нова реформа. Законът за административното деление на територията от 4 май 1901 г.²⁷ отменя Закона за административното деление на територията на Княжеството от 1882 г. Според този акт страната е разделена на 12 окръга, 71 околии и 1893 общини.

С реформата през 1934 г.²⁸ се премахват съществуващите 12 окръга и се създават 7 области, които са близки по редица характеристики с областите, съществували в периода 1987-1999 година²⁹. Управленското понятие „Област“ се появява за първи път. Тази реформата действа до промените през 1944 г. В периодът след 1944 г. административно-териториалните единици, които са установени след Освобождението, - области, окръзи, околии и общини се запазват, но периодично областите се заменят с окръзите.

Важна година е 1947 г., когато се приема новата Конституция на страната³⁰, а с нея се променят политическият живот и управлението и икономическата и териториалната организация. През 1949 г. окръзите заместват областите³¹. Създават се 14 окръга. Броят на околията е 117, а броят на общините – 2178.

През 1959 г. околията се окрупняват в окръзи³². Това се налага заради централното планиране и развитие на икономиката, особено на провежданата в страната индустриализация.

Прави се опит новосъздадените окръзи да заменят едновременно бившите области и околии. По този начин се опростява схемата на териториалното управление по вертикалата. Броят на окръзите е определен на 30, от които три градски /София, Пловдив и Варна/ и 27 териториални окръзи. Броят на общините достига 979. По-късно окръзите Пловдив-град и Варна-град губят градския окръжен статут и до реформата от 1987 г. страната има 1 градски и 27 териториални окръзи. Моделът се оказва най-устойчив и с прекъсване за периода 1987 г. - 1999 г. той работи вече общо над 50 г. Единствената разлика е, че при възстановяването им след 1999 г. окръзите бяха наречени области.

През 1977 г. - 1979 г. се извършва голяма административно-териториална реформа на местно равнище. На мястото на многобройните малки общини се създават селищни системи с надеждата те да могат да се самоуправляват и развиват. Найденова³³ ни предлага част от причините за неуспехът им: голяма централизация и неуспех при преминаването от моноцентрично към полицентрично развитие.

В заключителния период на социализма беше направен опит за рязко съкращение на бюрократизиралата се администрация по места. През 1987 г. следва промяна при ново административно – териториално деление³⁴. Така както 10 години

²⁵ Закон за градските общини, ДВ 69/19.07.1886 г.

²⁶ Закон за селските общини, ДВ 70/22.07.1886 г.

²⁷ Указ № 236/16.05.1901 г., обн. в ДВ, бр. 104/17.05.1901 г.

²⁸ Наредба-закон за въвеждане на изменение в административно-териториалното деление на Царството, обнародвана с Указ № 179 от 19.05.1934 г. /ДВ, бр. 38 /притурка/, 19.05.1934 г.

²⁹ Станев, Хр., Й. Ботев, С. Ковачев, Сл. Ганчева. Административно-териториално устройство на Република България, . Форком, С., 2000, 14 с.

³⁰ Конституция на Народна република България, 06.12.1947

³¹ Указ № 794 от 24.09.1949 г. /ДВ, бр. 224, 28.09.1949/ на Президиума на Народното събрание/24.09.1949 г.

³² Указ № 29 на Президиума на Народното събрание/22.01.1959 г., Обн., ДВ, бр. 7/23.01.1959 г.

³³ Найденова, Р, Селищната система – важно звено в териториалната структура на народното стопанство. Известия на българското географско дружество, кн. ХХI, 1983, 66 с.

³⁴ Указ № 2704 на Държавния съвет на НРБ/28.08.1987 г., Обн., ДВ, бр. 67/28.08.1987 г.

по-рано общините бяха окрупнени, така за периода 1987 г.-1999 г. на мястото на 28 окръга бяха създадени 9 области – 1 градска /София/ и 8 териториални: Монтана, Ловеч, Разград, Варна, Бургас, Хасково, Пловдив, Софийска област.

В съзвучие със започналите през 1989 г. промени се създава и приема нова Конституция³⁵, която полага основите на съвременното българско общество. По-нататък в законова форма се обличат модерните процеси на децентрализация и деконцентрация – приет е модерен Закон за местното самоуправление и местната администрация³⁶. В този дух е и приетият Закон за административно-териториалното устройство на Република България³⁷. С голямо значение е приетият Закон за регионалното развитие³⁸. На 01.01.2007 година Република България стана пълноправен член на ЕС.

Политическите промени в края на ХХ век поставиха въпроси пред териториалното развитие на страната, които и днес остават нерешени. Грозданова³⁹ коментира: „Когато се говори за административна промяна днес трябва ли да се разбира това като модернизация, иновация или традиция? Съвместими ли са тези процеси или протичат при взаимно отричане? Как трябва да се реши проблемът за взаимодействието и баланса между централната и местната власт?“ Тези въпроси са изключително важни за обществото и намирането на верния отговор е от голямо значение за вземането на правилно решение относно евентуална административна промяна.

2. Периоди и водещи фактори в териториалното развитие на източната част на Софийската котловина. Взаимодействието между София като център на националното и регионалното равнище и Елин Пелин като локален център.

2.1. Първи период на развитието – 1878 г.- 1944 г. Княжество България и Царство България.

В последния етап на Османското владичество Софийското поле е част от Софийския санджак, който принадлежи на Дунавския вилает с център Русе. Според договора от Свети Стефан, Софийският санджак се трансформира в Софийска губерния. Околиците Софийска, Орханийска /дн. Ботевград/, Златишка, Трънска, Радомирска, Кюстендилска и Дъбница /Дупнишка// са нейни съставни части. От изток съседният регионален център е Ихтиман. Териториите, които той управлява образуват едноименен кантон, който е част от Татарпазарджишкия департамент на Източна Румелия.

При водещата роля на природните условия след Освобождението е ясно защо в котловината няма място за повече от едно централно селище. След като град София става столица, Софийска област става неин аграрен придатък. Извън София земеделието, разположено по подножията и склоновете, се разнообразява само от хановите. Те са разположени най-вече на ненаселени кръстопътища. В някои случай към традиционните услуги за почивка и прехрана хановите се развиват и като занаятчийски центрове.

³⁵ Конституция на Република България, Обн., ДВ, бр. 56/13.07.1991 г., в сила от 13.07.1991 г., изм. и доп., бр. 85/26.09.2003 г.изм. и доп., ДВ. бр.18/25.02.2005 г., бр. 27/31.03.2006 г. и бр.78/26.09.2006 г. - Решение № 7 на Конституционния съд/2006 г.

³⁶ Закон за местното самоуправление и местната администрация, 1991 г.

³⁷ Закон за административно-териториалното устройство на Република България, 1995 г. обн., ДВ, бр. 63/14.07.1995 г.

³⁸ Закон за регионалното развитие, 1999 г.

³⁹ Грозданова, Е., Българските общини и самоуправление през периода на османско владичество /15-18 в./ -В: Българската община и местното самоуправление – възрожденските традиции, Пазарджик., 2001, 17 с.

Комбинацията от фактори се променя още в началото на новото Княжество България когато се създава административно-териториалното деление на българската държава. Става ясно, че Софийската котловина и оградните склонове са прекалено големи за административното влияние на София на ниско регионално равнище – община и околия. Необходимостта от други административни центрове в котловината личи най-вече в нейната източна част. Предвид близката граница със Сърбия на запад, пътищата на изток от столицата се развиват като главни. Това стимулира селищното развитие.

Изключително интересен е отговорът на въпроса защо и как днешният град Елин Пелин /бившето село Новоселци/ се развива като вторичен център на социално-икономическото развитие. Отговорът изисква да се анализират две поселищни отношения. С едното трябва да се обясни защо Елин Пелин отстъпва на София, а с другото защо превъзхожда останалите селища и се явява техен посредник в отношенията със столицата. Сравнението между Елин Пелин и София е по-лесно, тъй като българската столица е селище с хилядолетна история, докато старото име на Елин Пелин показва, че селището е по-ново дори от своите съседи. Без да се прави детайлен анализ е ясно, че Елин Пелин няма ресурсите, - нито природни, нито социално-икономически – да се сравнява с град София. Много по-интересен е анализът на втория тип отношения. След като София, особено в миналото не можеше да обслужва цялата котловина изниква въпросът при естествената конкуренция кое селище ще се наложи над другите за да ги представлява. С какво някогашното село Новоселци се налага като околийски център веднага след Освобождението? Тук играе роля един несъществуващ и напълно забравен днес фактор – османското наследство. В тази част на котловината е имало няколко турски села и големи чифлици. Примери са тогавашните села Бутунец, Мусачево, Орманлия /Лесново/, а един чифлик наоколо става собственост на Фердинанд Кобург-Готски.

В източната част на котловината, промените вървят по две направление. Едното е изграждането на „модерни” шосейни и железни пътища, а другото е развитие на индустрията, която ще обслужва град София и най-често е свързана с тези пътища.

През 1880 г.⁴⁰ Софийско окръжие е част от 21 окръжия, а Новоселска околия – една от 58 околии в страната. Създаденото административно-териториално деление на Княжеството за първи път показва съществуването на Новоселска околия. Границите на околията преминават през следните планински огради - Стара планина, Средна гора, Лозен. По този начин в околията влизат равнинни и някои планински села. Най-важна е западната граница по река Искър. Новоселци заема най-високо поставеното положение, което се позволява от законите в Княжеството за едно село. Макар и селска по ранг околията се явява равна на столичната околия. Причината е, че по онова време градовете са много малко.

През 1880 г. е извършено и първото преброяване в новото Княжество. На територията на околия Новоселци броят на населението е 28 946 души, а населените места⁴¹ са разпределени в 7 общини. Околията се състои от 51 села, а най-многобройно население имат селата Голема Раковица, Новоселци и Локорско. В този период имаме няколко села в обхвата на изследваната територия, които с времето изчезват поради изселване: Мало село, Телиш, Мургащ, Сурла, Търнава, Сперла, Ращане.

След Освобождението територията започва своето развитие при нови условия. Главни действащи групи фактори са природните ресурси и земеделието. Софийското поле по това време е притежавало плодородни ниви, ливади, пасища и възможности за

⁴⁰ Указ № 317/26.06.1880 г., обн. в ДВ, бр. 55/5.07.1880 г.

⁴¹ По данни на сайта www.nsi.bg за първи път всички населени места на територията на страната се наблюдават в Служебен документ за създаване на населените места от 03.03.1878 г.

напояване. То осигурявало благоприятни условия за самоизхранване и стоки за столичния пазар.

С особено значение се налага както някогашния римски диагонален път от Виена за Цариград, така и построеното под управлението на Митхад паша първо модерно шосе в Османската империя между Русе и София. Шосето през Арабаконак изпреварва по значение Петроханския проход, а Искърският пролом по традиция остава транспортно-изолиран до края на XIX век. Столичността на град София обаче води до всестранно увеличение на нейните възможности и нужди. Територията започва да се развива с бързи темпове под влиянието на разрастващия се столичен град.

След кратко закриване на околията през 1881 г.⁴², с указ № 797/13.09.1881 г. границите ѝ са окончателно оформени. Тя успява да се запази като една от осемте околии на Софийското окръжие, при последващите промени от 1882 г., когато броят на окръжията се променя от 21 на 14, а на околииите – от 58 на 56.

Следващия период в развитието на изследваната територия е след Съединението на България - 1885 г.-1901 г. През 1887 г. е направено ново преброяване на населението. Прави впечатление наличието на 51 села, разпределени в 29 общини, на фона на досегашните 7. Наблюдава се все по-голяма раздробеност на територията. Почти всяко едно населено място е самостоятелна община и се самоуправлява.

Все по-важен фактор за икономическото развитие на тази източна периферия на столичния град е развитието на транспорта. Около 1885 г. на територията на околия Новоселци започва да се строи жп станция Нови хан /преименувана на жп станция Новоселци през 1891 г., а по-късно на гара Елин Пелин, / която ще бъде част от линията Цариброд-София-Вакарел. Населението на околията започва да се увеличава според преброяванията от 1887-1888 г. и 1891-1892 г. Броят на общините намалява с 1 и се установява на 28, а селата, включени в околията са 50 на брой. Селищната мрежа и стопанството на Софийската котловина започват да приемат наложени от столичните нужди промени. Организира се „модерна” и все по-гъста пътна мрежа, по различни причини в София и по-слабо в селищата от котловината започват да прииждат все повече заселници отвън.

Интересен факт е, че при преброяването на населението през 1892 г. селата Герман, Гниляне, Подгумер и Световрачане вече не са част от Новоселска околия, но са присъединени за първи път селата Долно Камарци, Горно Камарци и Стъргел. Данните за площта на околията са следните: 1888 г. – 1002 км², а 1893 г. – 812,6 км² /вж Фигура № 1/. За около 5 години площта на околията намалява с около 190 км², под влияние на столичните нужди /вж Фигура № 1/.

⁴² Указ № 265/04.04.1881 г., обн. ДВ 23/16.04.1881 г.

Фигура № 1

Граници на околия Ново-Селци през 1893 г.

Източник: Албум от графическа статистика. Състояние на населението според преброяването от 1 януари 1893. Българско Княжество, Статистическо бюро, 1 см~25 км

С реформата от 1901 г. се създават Софийска градска и Софийска селска околия, а околия Новоселци е поделена между Софийска селска и Пирдопска околия. По територията вече се наблюдават 27 общини. След 1901 г. селата Долно Камарци, Горно Камарци и Стъргел преминават в Пирдопска околия.

През 1905 г. за първи път е направено преброяване на населението при новите териториални промени и при отсъствието на Новоселска околия в източната част на Софийската котловина. От преброяванията на населението през 1905 г., 1910 г., 1920 г., 1926 г. е видно, че населените места увеличават броя на населението си.

След 1920 г. село Новоселци отново е въздигнато като център на околия. Прави впечатление, че част населените места по северната и западната граница, които са били включени в Новоселска околия преди 1905 г. вече не попадат в нейните граници. След преброяването през 1926 г. околия Новоселци се състои от 29 общини.

През 1934 г. с проведената нова административно-териториална реформа все по-сериозно пред социално-икономическото развитие стои за разрешението проблематиката на административните граници. С най-голямо значение са границите на онези административни-териториални единици, чийто център е бурно развиващия се столичен град. В околия Новоселци се включват 11 общини и 36 села. До 1946 г. населените места в околия Новоселци все още запазват броя на населението си. Въпреки това, западната граница на околията е нестабилна.

През 1938 г. се създава „Голяма София”. Същата година започва разработването на находището на уран край Бухово. Това допринася за отделянето му от Новоселска околия на малко по-късен етап.

През разглеждания период за дълго време се запазват остатъци от османската организация на територията. В Софийското поле, въпреки изключително бързото развитие на София, тя все още не упражнява административно влияние върху големи части от едноименната котловина.

Проникващото стопанско, културно, просветно и друго влияние на София е много добре разкрито от студията на Игн. Пенков⁴³ за село Казичене. Под натиска на столичните нужди традиционното земеделие се превръща в крайградско. Територията около столицата започва да се развива като крайградска зона на града, но за задоволяване на продоволствените нужди на столицата. Благодарение на близостта на околията до града, голяма част от произведената земеделска продукция /зеленчуци, овощия, животновъдни произведения/ постъпват на софийския пазар.

Промишлеността също е добре развита. Новопоявяващите се промишлени предприятия в Новоселска околия можем да подредим в три групи. В първата попада добивът на полезни изкопаеми. За нашия случай това е предприятието „Изида” за порцеланови и фаянсови изделия, няколкото тухларни и керемидени фабрики. Втората група промишлени предприятия разчитат на местна земеделска суровина: мелници, фуражни предприятия. Третата група промишлени предприятия се появяват най-напред през 30-те години на XX в. Те най-често са поделения на столични предприятия и се разполагат тук заради евтината женска работна ръка. Това са текстилни фабрики. Така близо до Новоселци се създават гари, на които се строят промишлени предприятия, използващи местна суровина. Развиват се керамично-фаянсовата и тухларско-керемидената индустрия на гара Елин Пелин, а малко по-късно и химическата промишленост на гара Верила. Въпреки това, на фона на всеобщия подем Новоселци значително изостава от другите околни околийски центрове.

Крайният извод е, че още през 1946 г. територията на разглежданите от нас две общини вече е на предела на съществуването си пред притегателната сила на столицата. Периодически пулсациите на столичното влияние водят до поглъщането на нови селища и землища от околията. Дълго време границата между София и Новоселска околия минава по река Искър, но този период приключва още преди Втората Световна война.

2.2. Втори период на развитието – 1945 г.- 1989 г. Народна Република България.

След 1944 г. започва нов етап в развитието на страната, на гр. София и на източната част на Софийската котловина. Той е свързан с новите социално-икономически условия и плановата, централизирано-административна организация на стопанството.

През 1946 г. имаме 9 области, 95 околии, 2113 общини. Околия Новоселци наброява 19 общини, в които са включени 36 села. Това е последното преброяване на населението, в което селата Бусманци, Бухово, Горни и Долни Богров, Яна, Казичене, Кривина и Желява все още административно спадат към околия Новоселци.

След 1947 г., с приемането на новата Конституция на Народна република България, при новите условия се променя и административното деление – окръзите заместват областите. След въвеждането на окръзите през 1949 г., Софийската община е приравнена към окръг. Софийски окръг се състои Софийска, Ботевградска, Пирдопска, Ихтиманска, Новоселска, Годечка, Димитровска, Брезнишка, Радомирска, Кюстендилска, Марекска, Самоковска, Грънска околии.

Нова и важна промяна е тази в наименованието на с. Новоселци, което се променя на с. Елин Пелин⁴⁴, по името на знаменития писател, който е от с. Байлово.

До края на 40-те г. на XX в. все още няма интензивна миграция на населението към гр. София. Територията и населението на столицата нарастват от присъединяването на села, които са в непосредствена близост. Нарастването на населението на града става за кратък период – през 50-те г. на XX в.

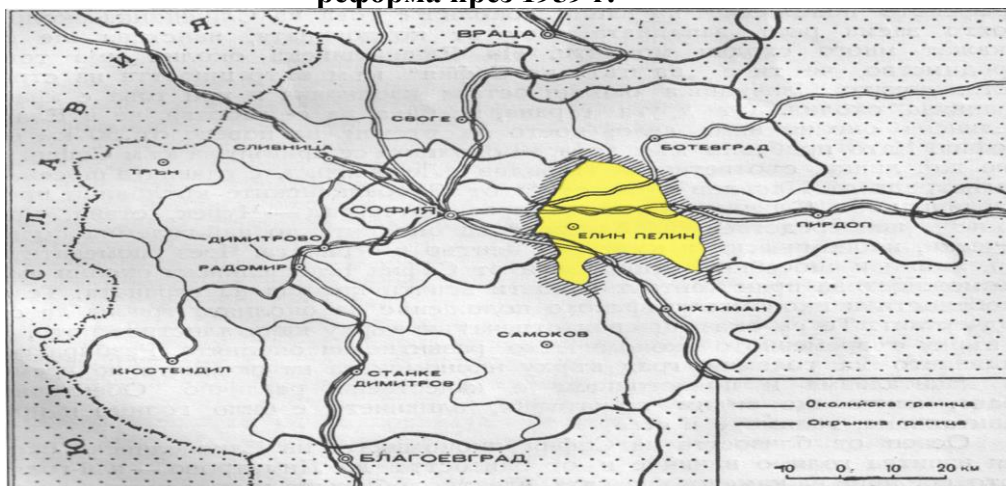
⁴³ Пенков, Игн. Село Казичене-принос към поселищно-географското изучаване на Софийската котловина. Сп. Архив за поселищни проучвания, г. I, 1938, кн. IV, с. 16-50

⁴⁴ Указ 141 на Президиума на Народното събрание от 18.03.1950 г., обн. ДВ/ 25.03.1950 г.

През 1955 г. с. Габра преминава в състава на Елинпелинска околия⁴⁵. Това не трае дълго. С този закон е създадено селището гара Елин Пелин в състава на Софийски окръг, Елинпелинска околия, община Елин Пелин /вж Фигура № 2/.

Фигура № 2

Граници на Елинпелинска околия преди административно-териториалната реформа през 1959 г.

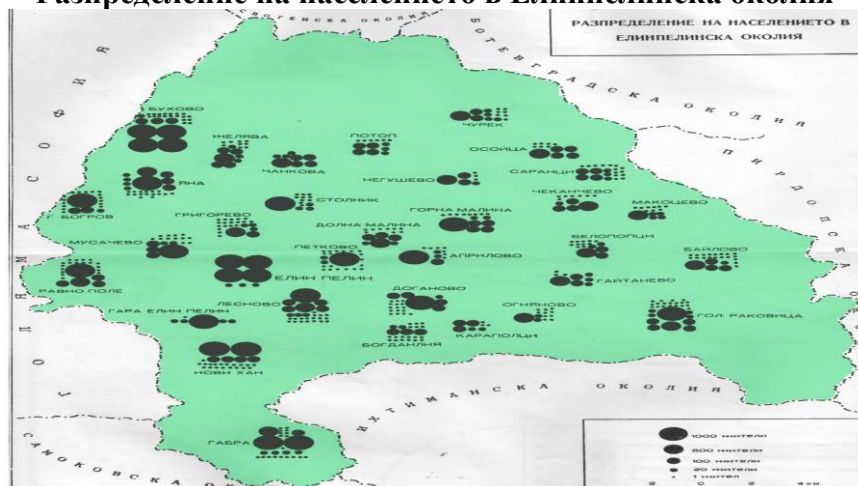

Източник: Христов, Т. Елинпелинска околия - икономгеографско изследване. Принос към изучаване на крайградския икономически район на София. Част I, ГСУ, БГГФ, т. II, кн. 3, География, 1957/1958, Отпечатък, ДИ „Наука и изкуство“, С., 1959, 87 с.

През 1956 г. е направено ново преброяване на населението и все по-ясно е изразена тенденцията към намаление на населението в селата, разположени в планинската част на околията вследствие на започналите колективизация и индустриализация. Отчита се намаление на населението при селата: Богданлия, Голема Раковица, Григорево, Карapolци, Огняново, Чурек, Байлово, Белопопци, Гайтанево, Макоцево, Негушево, Осоица, Саранци /вж Фигура № 3/.

Фигура № 3

Разпределение на населението в Елинпелинска околия

Източник: Христов, Т. Елинпелинска околия - икономгеографско изследване. Принос към изучаване на крайградския икономически район на София. Част I, ГСУ, БГГФ, т. II, кн. 3, География, 1957/1958, Отпечатък, ДИ „Наука и изкуство“, С., 1959, Приложение II

⁴⁵ Пак там

Селата, разположени в западната част на Новоселска околия и в полето не намаляват населението си. Териториалният размер на Елинпелинска околия намалява, но въпреки това, според Христов⁴⁶ със своето промишлено развитие тя заема важно място в ”...териториално-индустриалния комплекс на София – Димитрово и целия Софийски икономически район”.

През 1959 г. когато околията отпадат, околия Новоселци се разделя на редица малки общини⁴⁷. Мощното софийско влияние привлича населението и икономиката на все повече селища от котловината. Това води до отместване на административната граница между София и Елин Пелин все по на изток.

Доскорошните подчинени села като Горна Малина, Габра, Лесново, Бухово, Горни Богров сега се явяват равни по ранг на своя някогашен околийски център. Радиусът на административното влияние на Елин Пелин не намира икономическа, демографска или друга подкрепа, и рязко се съкращава. Периодът завършва с понижаването на гр. Елин Пелин в административен ранг и той вече над половин век е един от няколкото стотин общински центрове.

В този период с. Елин Пелин променя характеристиката си на гр. Елин Пелин⁴⁸, а със същия Указ село гара Елин Пелин е присъединено към гр. Елин Пелин. За кратко време двете селища съществуват като едно.

Изграждането на гигантския металургичен комбинат „Кремиковци” през втората половина на миналия век задълбочава още повече промените и разликите между отделните селища от източната част на Софийската котловина.

През 1965 г. е проведено ново преброяване на населението. С пускането в експлоатация на МК „Кремиковци” започва масовата миграция на населението от цялата територия на страната към столицата. Голяма част от емигрантите са и от Елинпелинско.

След 10 години, през 1975 г. отново е проведено преброяване на населението. Между двете преброявания община Елин Пелин се е увеличила както в териториално отношение, така и по население.

През 1979 г. следва нова административно-териториална промяна. В тогавашния Софийски окръг има 17 селищни системи от които 15 са с центрове градове, а 2 – с център села. Горна Малина е едната селищна система с център село. Селищна система Елин Пелин е от трети функционален тип, а селищна система Горна Малина – от четвърти функционален тип⁴⁹. Тенденциите за моноцентризъм⁵⁰, които управляващите са се опитвали да избегнат в миналото, не само са се засилвали, но могат да бъдат забелязани дори днес в много от населените места в изследваната територия.

При преброяването от 1985 г. се отбелязва намаление на населението. То е последното в условията на тогава действащата политическа система. Последната административна промяна по територията на страната е през 1987 г., когато се връщат 9-те области.

Този период се характеризира с най-големите промени. Скромната и по-късна индустриализация, превръщането на с. Новоселци в град Елин Пелин не могат да спрат очерталото се огромно изоставане от все по-бързо развиващи се околни центрове.

⁴⁶ Христов, Т. Елинпелинска околия - икономикогеографско изследване. Принос към изучаване на крайградския икономически район на София, част I, ГСУ, БГГФ, т. III, кн. 3, География, 1957/1958, Отпечатък, ДИ „Наука и изкуство“, С., 1959, 123 с.

⁴⁷ След отпадането на околията през 1959 г. се разглеждат само териториите на общините Елин Пелин и Горна Малина.

⁴⁸ Указ 38 на Президиума на Народното събрание/ 30.01.1960 г., Обн., ДВ, бр. 10/ 02.02.1960 г.

⁴⁹ www.nsi.bg

⁵⁰ Деведжиев, М. Кратък курс за селищните системи в НРБ. С., СУ, 1984, 27 с.

Всички те са индустриални градове /София, Пирдоп, Ботевград/, докато индустрията на Елин Пелин е събрана главно на гара Елин Пелин. Социално-икономическото развитие на територията на бившата Елинпелинска околия се характеризира с постепенното ѝ привързване към развитието и проблемите на милионния столичен град. В крайна сметка град Елин Пелин снижава своето влияние само до близките околни села. В географската организация на трудовите пътувания, на икономическите и политическите връзки в Софийската котловина, Елин Пелин много малко се променя във функциите си спрямо околните села. Той притежава малко по-многобройно население, има индустрия, главно за местни нужди и също се използва като трамплин за заселване в София. Всичко това обективно води до снижаването му от околийски до общински център. На територията на някогашната околия дори се създава нов, съседен общински център - село Горна Малина. Някогашните периферни селища на Новоселска околия, особено тези, които са части от днешната Столична община, вече са изпреварили в социално-икономическото си развитие своя някогашен околийски център.

2.3. Трети период на развитието – след 1989 г. Република България.

След политическите промени през 1989 г., административно-териториална принадлежност на територията се причислява към Софийска област, съответната община и кметство⁵¹. Първото преброяване на населението в условията на демокрация и преход от планово към пазарно стопанство е осъществено през 1992 г. Населението традиционно започва да намалява.

Няколко години по-късно отново следва териториална промяна и изследваната територия става част от Югозападен район, Софийска област, съответната община⁵². През 2008 г. територията попада в зона "Югозападна и Южна централна България", Югозападен район, Софийска област, община Горна Малина или община Елин Пелин⁵³. Днес, на територията на община Елин Пелин имаме кметства в селата Габра, Григорово, Доганово, Лесново, Мусачево, Нови хан, Петково, Равно поле, Столник. На територията на община Горна Малина кметствата са в селата Априлово, Белопопци, Долно Камарци.

Може да обобщим, че разглежданата територия извървява своя път на стопанско развитие като същевременно обособява и своите специфични приоритети. Най-напред тези приоритети са свързани с голямата самостоятелност в социално-икономическото развитие на изследваната територия след Освобождението. От края на XIX век се появява нов приоритет, който постепенно заема водещо място. Този приоритет е столицата София. Най-напред, за няколко десетилетия, нейното влияние се изразява в развитието на разглежданата територия като част от крайградската земеделска зона на големия град – консуматор. След Втората Световна война и особено след 60-те години на XX век, без да се променят периферийните стопански функции, разглежданата територия усилено се индустриализира. Появява се нов конкретен център на влияние – металургичния комбинат “Кремиковци”. До края на миналия век столичното ядро и МК “Кремиковци” са двата териториални фактора, които влияят върху приоритетите свързани със социално-икономическото развитие.

От края на миналия век се забелязва интересна динамика. Значението на комбината рязко намаля и съвсем изчезна, докато влиянието на София рязко се увеличи. Модерните измерения на столичното влияние наложиха процес на реструктуриране на стопанството, който продължава и сега. Наблюдава се бурно

⁵¹ Закон за административно-териториалното устройство на Република България от 03.06.1995 г., Обн., ДВ, бр. 63 от 14.07.1995 г.

⁵² Постановление № 145 на Министерския съвет от 27.07.2000 г., Обн., ДВ, бр. 64 от 04.08.2000 г.

⁵³ Закон за регионалното развитие от 15.05.2008 г., Обн., ДВ, бр. 50 от 30.05.2008 г.

развитие на сектора на услугите. Те са ориентирани пряко към нуждите на милионния град. Той не само „притиска” административно и периодически отнема селище след селище, но и отдавна е „навлязъл” в самата продуктова и териториална структура на разглежданото стопанство. Това поставя на изпитание стойността и значението на местните стопански ресурси и традиции. Едни производства се ограничават /земеделието/, други изчезват /различните промишлени предприятия/, а се появяват нови, непознати до сега стопански агенти. Независимо дали те са от областта на материалното производство или не, всички тези фирми и обекти се явяват пряко свързани с големия град. Днес цялото развитие на елинпелинската икономика и население се свързва с интересите на град София. С оглед на общоевропейските мащаби може да приемем, че общинските центрове Елин Пелин и Горна Малина, както и цялата територия на бившата Елинпелинска околия, са една социално-икономическа периферия, която играе ролята на предградие, на крайградска зона, на външен пояс от развитието на милионна София. Това ни позволява да заключим, че в стопанско отношение разглежданата територия все повече играе ролята на здраво свързана със столицата периферия.

3. Развитие на Софийската крайградска зона.

Големите български градове /и в най-пълна степен град София/ играят ролята на центрове в регионалното развитие на България. Всеки един от тях изгражда около себе си зона, в която той има определено влияние за регионалното и локалното развитие. Големината на тази зона зависи от големината на града. В това отношение по територията на страната гр. София има водещо положение. За крайградската си зона София се явява притегателен център за работа и учене, за лечение, за получаване на редица административни и други услуги. От стопанска гледна точка София е пазар за производството, идващо от околните селища. В града се генерират влияния, които определят развитието на околната зона. Градът е източник на финанси, технологии, управленски решения. Той е безспорният транспортен, комуникационен и инфраструктурен център.

Каква е географската реакция на постоянно растящата столица и на нейната близка околност? Техните отношения традиционно се развиват по модела център – периферия. Центърът – градът от географска гледна точка се развива като се разширява териториално и се изграждат вътрешно различни специализирани части /зони/ - зони за живеене, за отпих, за труд. Вътрешното зонироване е един непрекъснат процес. Самият град за развитието си се нуждае от все повече природни ресурси, храна, вода, появява се проблемът с чистия въздух, с усвояването на отпадъците. Сигналите, които изпраща големият град към околното пространство се засилват. Радиусът на неговото влияние непрекъснато расте. Дължината на този радиус в най-висока степен зависи от природните условия, тъй като те влияят върху продуктивността на крайградската зона. Ето защо в топлите ширини големите градове намират удовлетворяване на своите хранителни, екологични, медицински и други потребности в зони с по-къс радиус, което се дължи на богатите природни ресурси.

Как реагират крайградските зони на растящото въздействие на централния голям град, в случая, нашата столица?

Реакциите, важни за географията, са следните:

1. Продуктивността на крайградската зона постоянно нараства и нейната икономика става водеща за цялата държава. Оформя се крайградска индустрия, която все по-активно разработва близките находища на суровини, развива се крайградско земеделие. Поради гарантираните големи печалби на градските

пазари, то получава най-доброто финансиране и внедрява най-модерните индустриални, търговски, строителни и други технологии.

2. Преструктурира се териториалната организация на крайградската зона. По принцип се изпълнява теорията на фон Тюнен и най-интензивната икономика е най-близо до големия град. С отдалечаване от града интензивността на икономиката спада, развива се туризмът, зелените зони за отдих. Местните селища се преустройват като „втори” жилища на гражданите /крайградски вили/. Тюненовата пояснаост често се нарушава от природните условия – най-често от релефа. Класически случай за това имаме с град София. В далечното минало градът е играл ролята на център, включително и столица, но е бил с по-малки потребителски нужди. Неговата традиционна зона на пряко влияние е обхващала Софийската котловина с околните планински огради. Още в първите години след Освобождението бързо растящите нужди на града привличат към градските пазари все нови и нови земи извън котловината. На десетки километри във всички посоки София е оградена от мозайка с ниски и средно високи планини, с котловини. Нейната крайградска зона бързо се разширява вследствие на това. В разработката на Г. Гунчев⁵⁴ ясно са показани икономическите връзки на столицата и как София поддържа вече интензивни търговски връзки, включително и всекидневни със Северна България, Горнотракийската низина и долината на река Струма. В годините на голямата криза – 1929 г.-1934 г. столичани наричат железницата от Видин и Лом „Мазният влак” и по този начин оценяват растящите доставки на храни и хранителни суровини от Северозападна България. След Втората Световна война се оформят външните граници на Софийската крайградска земеделска зона, която е изследвана в две географски дисертации. Първата е от 1963 г. на Вельо Велев, а втората е на Веселин Бояджиев⁵⁵ от 1991 г. Със сериозен принос е дисертацията на Тодор Христов за Елинпелинска околия в края на 50-те години на миналия век. В тези изследвания добре се вижда как земеделието около София не може да задоволи нуждите на бързорастящия голям град. Ето защо радиусът на крайградската зона бързо се увеличава и според Бояджиев в края на миналия век тя включва вече цяла Западна България. През втората половина на XX век, след 1948 г., към София са присъединени много от съседните села, които дотогава са самостоятелни и са били крайградската зона на София. Сега вече те са част от града. Крайградската зона се измества.

3. Обогаляване на функциите на крайградската зона. Началните, класически функции са описани още от Тюнен. По-късно, от края на XIX век и в началото на XX век в развитите страни, а в другите след това, зоната започва да се индустриализира. Особеност на градската и крайградската индустрия е силната им суровинна зависимост от местните природни условия. Тук отнасяме снабдяването на големия град с вода, дървесина, експлоатацията на минерални суровини, развитието на ХВП на основата на крайградското земеделие.

Все по-важна роля започва да играе транспортът. Неговото развитие променя географската структура на крайградската зона. Още в периода между двете световни войни населението и индустрията се концентрират около жп линиите, важните шосета и евентуалните летища и пристанища. Този процес продължава и днес. Особена стойност за географията има цената на земята и изплащаната рента от нейната

⁵⁴ Гунчев, Г. Връзките на гр. София със страната. Сп. Архив за поселищни проучвания, г. II, кн. 3-4, 1939

⁵⁵ Бояджиев, В. Икономгеографски проблеми на Софийската крайградска селскостопанска зона. Дисертационен труд, СУ, 1991

експлоатация. Колкото един парцел в крайградската зона е по-близо до големия град и има по-удобно географско положение /транспортна осигуреност и друга инфраструктура/, толкова неговата цена расте, растат и наемите и печалбите, съобразно растящата рента. Включването на определен парцел или селище в самия град означава трансформация на неговите функции. Те вече не са стопански, а са жилищни, екологични, но това означава и рязко повишение на неговата цена и наемът за неговото използване. По начало градът по-малко се съобразява с природните условия отколкото крайградската зона. Неговото разширение става чрез изземване на земи от крайградската зона и трансформация на тяхното използване. В отговор външната, далечна граница на зоната отива все по-далече от големия град. Разширението на крайградската зона става чрез усвояването на земи от съседните ѝ традиционни географски райони. Преминаването към крайградската зона означава по-интензивна политика и пряко подчинение на градските нужди.

4. Мястото на разглежданата територия в националните социално-икономически райони.

Социално-икономическите райони, извършвани в страната, са важна и съставна част от развитието на територията.

Първият опит за райониране е направен от А. Бешков през 1934 г. Той разделя страната на седем икономически района – Западномизийски, Средномизийски, Източномизийски, Софийски, Пирински, Тракийско-Родопски и Югоизточен. Територията на бившата Елинпелинска околия попада в Софийския икономически район. Схемата на Бешков е добре планирана, с оглед обособяването на София в отделен район. По това време столицата започва да увеличава с бързи темпове населението си и скоро ще започнат да се наблюдават съществени разлики по територията на държавата и в сравненията на икономическите показатели.

През 30-те години Денков⁵⁶ определя осем стопански области: Дунавска равнина от Видин до Русе и Варна, разделена на две части от река Янтра, Старопланинска област – западна и източна, Софийска, Македонска, Родопска, Тракийска, Средногорска области и Югоизточна България от Стара Загора до Бургас.

През 1953 г. отново е предложена подялбата на Бешков. Една година по-късно - през 1954 г. Т. Йорданов предлага нова схема. Той разделя страната на пет икономически района – Северозападен, Североизточен, Югоизточен, Маришко-Родопски, Югозападен. Нашата територия тук попада в Югозападния икономически район. Йорданов обединява Софийския и Пиринския райони на Бешков в Югозападен, а в Северна България обединява Западномизийски и Средномизийски в Северозападен.

Хр. Маринов⁵⁷ има друг поглед върху подялбата на територията и през 1956 г. прави предложение за подялба на държавата на три икономически района – Северна България, Южна България, Югозападна България. Елинпелинско остава в същата икономическа зона. Предложението за три икономически района е с цел по-лесното администриране и управление на територията.

Малко по-късно е предложена е нова схема /през 1961 г./ - Северозападен, Северен Централен, Североизточен, Югоизточен, Южен Централен и Югозападен райони. През 1963 г. територията на страната се разделя на Западен, Североизточен и Югоизточен икономически райони. Двете общини Елин Пелин и Горна Малина

⁵⁶ Денков, Г. Стопанското положение на Софийската производствена зона. Известия на Българската земеделска банка, кн. 1-4, 1934, по Маринов, Хр. Разпределението на производителните сили в България и тяхното райониране. С., 1956, 80 с.

⁵⁷ Маринов, Хр. Разпределението на производителните сили в България и тяхното райониране. С., 1956

попадат изцяло в Западния икономически район. Районирането през 1961 г. е в условия на политическа система съществено различаваща се от настоящата. В същото време имената на районите тогава и днешните региони от ниво NUTS 2 са едни и същи с разлика в принадлежността на градовете Ловеч и Плевен.

През 1974 г. е изработена нова схема от Р. Найденова и Ф. Николов⁵⁸. По районирането от 1989 г. колектив от ГИБАН предлага схема от девет икономически района - страната се разделя на: Северозападен, Витско-Осъмски, Янтренски, Североизточен придунавски, Североизточен приморски, Югоизточен, Източен Горнотракийско-Родопски, Западен Горнотракийско-Родопски, Югозападен. Територията тук отново в Югозападния икономически район.

В някои разработки⁵⁹ се предлагат три общоикономически региона: столичен, северен и южен. Ако се подели територията на страната по този начин източната част на Софийската котловина ще бъде част или от столичния или от южния общоикономически регион. С оглед съвременната специализация на изследваната територия е по-редно, при подобна подялба, тя да бъде причислена към столичния общоикономически регион.

ГЛАВА ТРЕТА

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ГЕОГРАФСКИ АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ОБЩИНИТЕ ЕЛИН ПЕЛИН И ГОРНА МАЛИНА

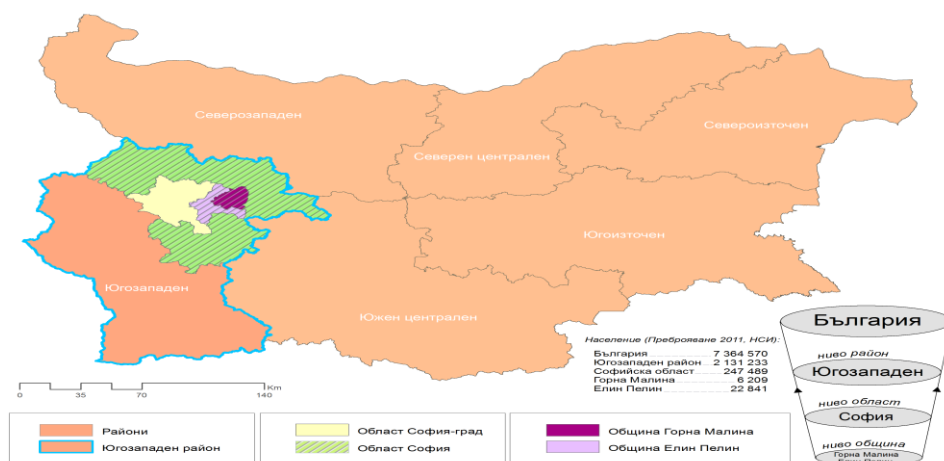
1. Географско положение.

В пространствено отношение спрямо регионалните териториални единици в страната, община Елин Пелин и община Горна Малина попадат в Югозападния регион /ниво NUTS 2/, Софийска област, в източната част на Софийската котловина и заемат част от разположените на север склонове на Стара планина и на юг-югоизток Средна гора.

Географското положение е благоприятно и определя стратегическото място на двете общини /вж Фигура № 4/.

Фигура № 4

Географско положение на общините Елин Пелин и Горна Малина

Източник: НСИ

⁵⁸ География на България. Физическа и социално-икономическа география. ГИБАН, изд. Форком, 2002

⁵⁹ Бояджиев, В. Регионално развитие и местно самоуправление. Икономиката на България и Европейският съюз, Догонващо икономическо развитие –стратегия и реалности, Икономически институт на БАН, Фондация „Фридрих Еберт”, 163 с.

Община Елин Пелин граничи със Софийска голяма община, общините Ботевград, Горна Малина, Ихтиман, Мирково. Община Горна Малина граничи с общините Ботевград, Етрополе, Елин Пелин и Мирково.

Община Елин Пелин е разположена на площ от 433.049 км², а община Горна Малина е разположена на площ 336,3 км²⁶⁰. Общините Елин Пелин и Горна Малина заемат съответно 6,1 % и 4,8 % от територията на Софийска област, 2, 1 % и 1,7 % от територията на Югозападния регион /площ 20 306.4 км²/ и 0,4 % и 0,3 % от територията на Република България /110 993 км²/. По данни на ОП “Региони в растеж” 2014 г.-2020 г. средната площ на една община в страната е 420 км² – община Елин Пелин разполага с територия по-голяма от средната, докато община Горна Малина е с по-малка територия. Център на община Елин Пелин е гр. Елин Пелин, а на община Горна Малина е с. Горна Малина. Общинските центрове се намират на 24 км и 30 км от столицата София. Общата площ, която изследваме е 769,349 км².

2. Природни ресурси.

2.1. Релеф.

Релефът на територията е разнообразен – равнинен, хълмист, планински. Общините Елин Пелин и Горна Малина са разположени в Софийската котловина, Саранската котловина, Камарската котловина, Габренската котловина и по склоновете на оградните планини: Мургашки дял на Западна Стара планина, Ихтиманска Средна гора, Лозенска планина. Средната надморска височина на територията е около 550-600 м.

2.2. Полезни изкопаеми.

Общините не са богати на полезни изкопаеми. Находищата са разположени по северната, източната и южната периферия на територията. Приоритетите на местната власт трябва да бъдат насочени към опазване на околната среда и използване на възобновяеми източници на енергия.

2.3. Климат.

Климатът на района е разнообразен поради различията в надморската височина на равнинните, хълмистите и планинските части. Голямо влияние оказват и планинските масиви, ограждащи Софийската котловина. Изследваната територия се намира в зоната на умерено континенталния климат.

2.4. Води.

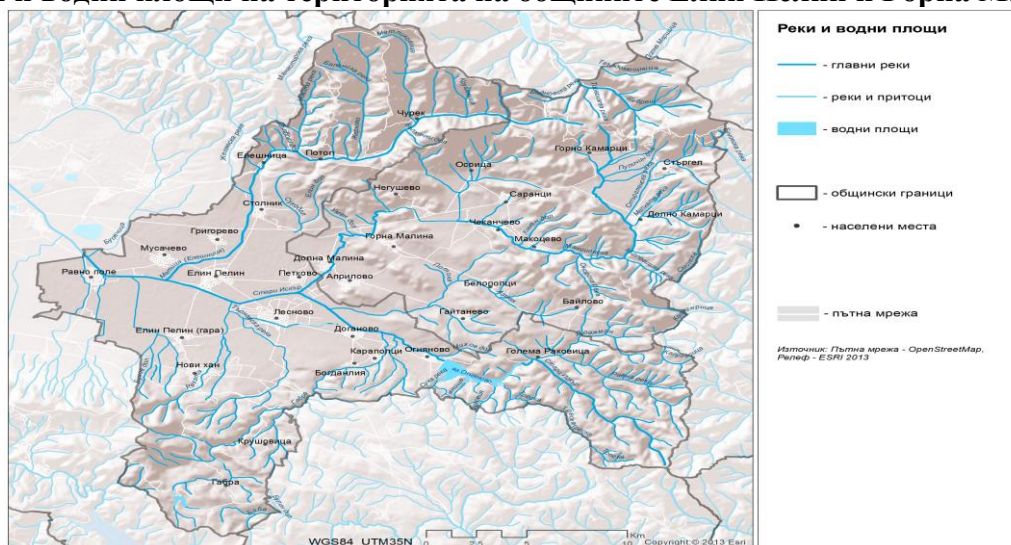
През изследваната територия протичат редица реки, които са къси и не достатъчно пълноводни. Те са притоци на най-голямата и дълга река на тази територия - река Лесновска /65.2 km./⁶¹ / вж Фигура № 5/.

⁶⁰ По данни на Общински план за развитие на община Горна Малина 2007-2013 г. По данни на Общинския план на общината за периода 2014-2020 г. територията е с площ 295,3 км².

⁶¹ Христова, Н. Речни води на България. Типтоп Прес, 2012, с. 117-119

Фигура № 5

Реки и водни площи на територията на общините Елин Пелин и Горна Малина

Източник: НСИ

В границите на общините се наблюдава богатство на топли и годни за напояване подпочвени води, но общините Елин Пелин и Горна Малина не са богати на водни ресурси.

2.5. Почви.

Общините Елин Пелин и Горна Малина имат разнообразна почвена покривка. Територията е включена към Софийски почвен район, Среднобългарска подзона на Южнобългарската ксеротермална зона⁶².

2.6. Растителност и животински свят.

Дървесните видове са разнообразни. Срещат се зимен дъб, цер, бук, белият и черният бор, смърч и др. По тази територия се срещат дива свиня, благороден елен, сърна, вълк, чакал, дива котка, заек и др.

3. Население и селища.

3.1. Брой на населението.

По данни на последното преброяване през 2011 г. в страната живеят 7 364 570 души. От тях 2 131 233 души /29,08%/ живеят в Югозападния регион. В Софийска област живеят 247 489 души /13%/ от населението на Югозападния регион, което нарежда областта на трето място след областите София - град /57%/ и Благоевградска област /16%/ по брой на население в региона, а в страната областта заема 10-то място от 28-те области. Общините Елин Пелин и Горна Малина заемат съответно трето и тринадесето място по брой население в Софийска област.

Тенденцията към намаление на населението на двете общини след 1989 г. се запазва. При община Елин Пелин, за около 20 години, имаме намаление с 1 950 души, а в община Горна Малина – с 1 343 д. За сравнение, в община Горна Малина това е почти приблизителният брой население на сегашния общински център, а при община Елин Пелин се равнява на едно изчезнало село с размерите на село Лесново.

Като изключение от общата картина може да посочим област София–град, с висок процент младо население и постоянен прилив на трудови ресурси. За последните 10 години, между двете преброявания 2001 г. - 2011 г., областта е увеличила своето население с 9,3 %, а благодарение на нея се увеличава и населението в Софийската котловина с 8,7 %. Ако приемем, че град София е разположен централно в Софийската

⁶² Сарафов, Ал. Ръководство за практически занятия по география на почвите. В., 2000, 52 с.

котловина, то в западната част на котловината са разположени общините Сливница, Кобстинброд, Божурище. За периода между двете преброявания населението им намалява с 1,1 %. В източна посока са разположени общините Елин Пелин и Горна Малина и за същия период населението им намалява с 6,7 %. Днес в западната част на котловината живее 2,7 % от общото население на котловината, в централната – 95,2 %, а в източната – 2,1 %.

Тенденция към депопулация се наблюдава повсеместно. Изключение правят някои от по-големите села в община Елин Пелин /разположени на западната граница с област София – град/ и самият град Елин Пелин. Главната причина за намаляването на населението в планинските части на територията, което води след себе си по-ниска раждаемост и по-висока смъртност, основно се корени в миналото.

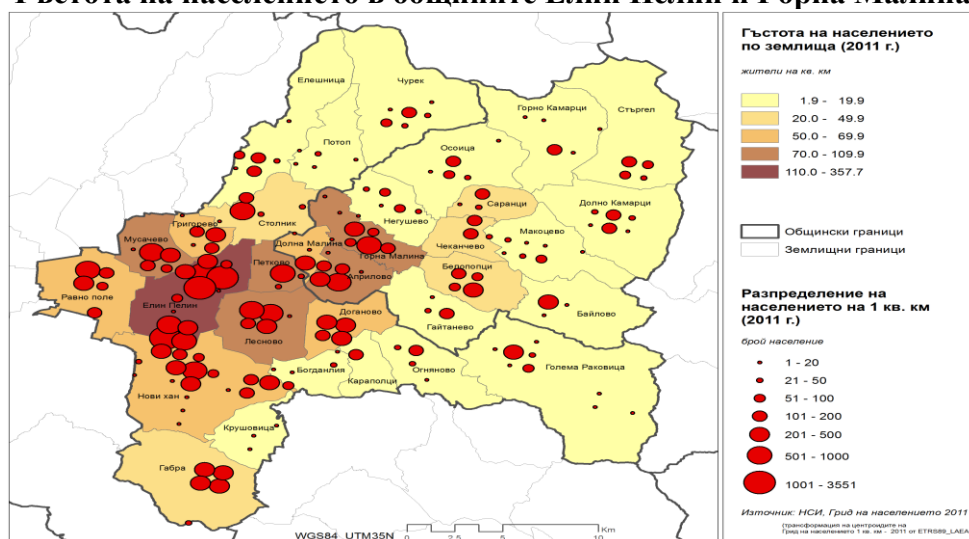
3.2 Териториално разпределение на населението.

Средната географска гъстота на населението в страната е 66 д./км², а в селските райони е 47,2 д./км²⁶³. Община Елин Пелин има средна гъстота на населението 53 д./км²⁶⁴, която в сравнение със Софийска област /35 д./км²/ е по-висока и се доближава до средната гъстота за страната. Община Горна Малина е с по-ниска гъстота спрямо всички единици и територии – 18,5 д./км².

Най-слабо населени са северните и източните части на изследваната територия. Факторите, които са повлияли са съответно - релеф, достъпност до локалния център – гр. Елин Пелин и отдалеченост от националния център - гр. София /вж Фигура № 6/.

Фигура № 6

Гъстота на населението в общините Елин Пелин и Горна Малина

Източник: НСИ

Анализът и в двете общини показва високи стойности на ареалитет и проксимитет в селата, които до голяма степен са са със застаряващо население, интензивни процеси на обезлюдяване и разположени по източната и северната периферия на територията.

3.4 Естествено движение на населението.

Естественото движение на населението представлява смяната на поколението на родителите с поколението на децата, чрез процесите раждаемост, смъртност, брачност и разводимост⁶⁵. Според Бърдаров⁶⁶: „Демографската ситуация на всяко населено

⁶³ Програма за развитие на селските райони за периода 2014-2020 г.

⁶⁴ Стойностите на териториалното разпределение на населението са изчислени за 2011 г.

⁶⁵Анализирането на процесите на възпроизводството на населението се извършва чрез показателите брачност, разводимост, раждаемост, смъртност, естествен прираст.

място, община, област и т.н. е динамична величина, която непрекъснато се изменя във времето и зависи от множество фактори.”

3.3.1 Раждаемост.

Раждаемостта се влияе от много фактори, но за последните години най-важни са икономическите. Според Младенов⁶⁷: „Повишаването на качеството на живот, равнището на образование, активното включване на жените в производството водят до трайни изменения в репродуктивното поведение на населението и се формират нагласи за по-малко от 2 деца в семейството.“

Изследваната територия не е изключение от цялостната картина на раждаемостта в Република България. Родените деца в община Елин Пелин варират годишно от около 150 до 210, а в община Горна Малина – от 35 до около 60.

През 2013 г. раждаемостта в община Елин Пелин е 8,1 ‰, а в община Горна Малина – 6,7 ‰. Общините са с по-нисък коефициент от този на страната и областта, съответно 9,2 ‰, и 8,2 ‰⁶⁸.

Брачността е важен фактор, който влияе изключително много на раждаемостта. През 2013 г. в община Елин Пелин са родени 75 брачни и 107 извънбрачни деца. В община Горна Малина са съответно 14 брачни и 28 извънбрачни деца⁶⁹. Процентът на извънбрачните деца е висок и в двете общини.

3.3.2 Смъртност.

В изследваната територия коефициентът на смъртност е с високи стойности. Починалите лица в община Елин Пелин варират годишно от около 350 до 400, а в община Горна Малина – от 110 до около 170.

През 2013 г. смъртността в България е със стойност 14,4 ‰, Софийска област е с 22,3 ‰⁷⁰. В община Елин Пелин тя е 18,5 ‰, а в община Горна Малина – 20,4 ‰. Общините са с по-висок коефициент от общия за страната, но с по-нисък спрямо Софийска област.

Детската смъртност е основен показател за нивото на здравеопазване и жизненото равнище на населението. В община Горна Малина няма починало дете до 1 година за 2013 г. В община Елин Пелин тя е 5,5 ‰, в страната – 7,3 ‰, а в Софийска област – 6,5 ‰⁷¹. Нивото на детска смъртност е по-ниско в сравнение със страната и областта.

3.3.3. Естествен прираст.

На територията на двете общини имаме висок отрицателен естествен прираст през целия период от 2000 г. насам / вж Фигура № 7/.

⁶⁶ Бърдаров, Г. Изменения в демографската ситуация в общини Симитли и Кресна за периода 1980-2000 г. ГСУ, ГГФ, кн. 2 – География, т. 95, С., 2003

⁶⁷ Младенов, Ч. Демографското предизвикателство. Сборник „50 години Географски институт БАН”, Международна научна сесия, С., 2000, 214 с.

⁶⁸ www.nsi.bg

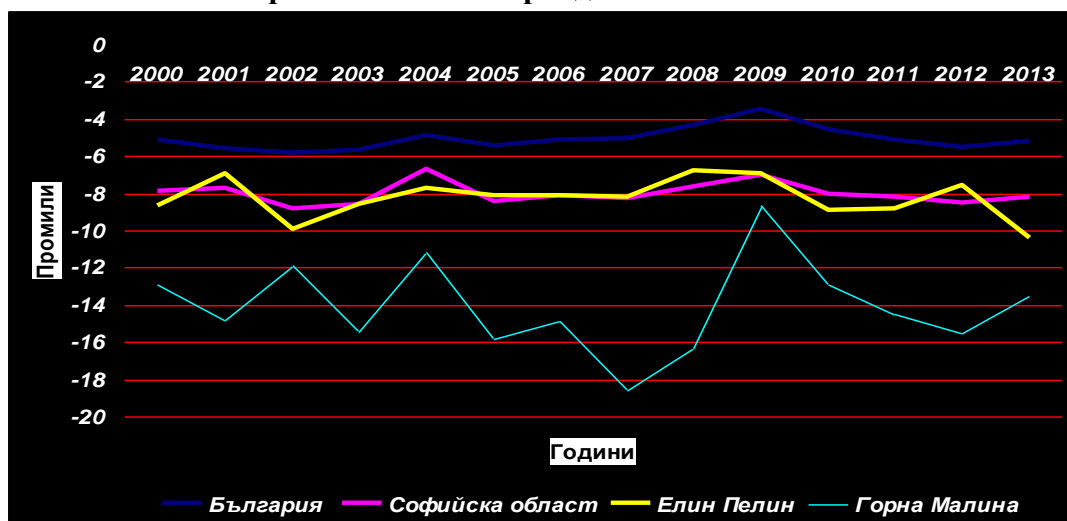
⁶⁹ www.nsi.bg

⁷⁰ www.nsi.bg

⁷¹ www.nsi.bg

Фигура № 7

Естествен прираст в България, Софийска област, община Елин Пелин и община Горна Малина за периода 2000-2013 г.в ‰

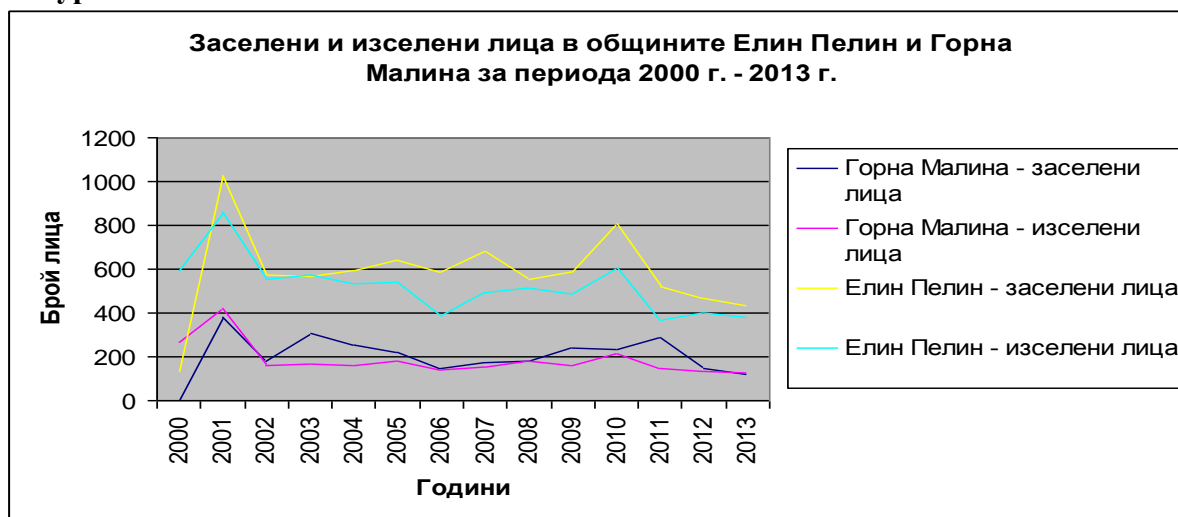
Източник: НСИ

На показаната графика община Елин Пелин в някои години отбелязва по-добри показатели спрямо Софийска област. Община Горна Малина е с много влошени показатели. В нито една от изследваните години не може да определим нарастване на населението

3.4 Механично движение на населението.

Емиграция и имиграция на територията на двете общини се е наблюдавала както в миналото, така и днес. През последните години заселените лица са повече от изселените /вж Фигура № 8/.

Фигура № 8

Източник: НСИ

В общините Горна Малина и Елин Пелин започна заселване на население от столицата, но обикновено това население е в надтрудоспособна възраст. На територията на община Елин Пелин механичния прираст е доста по-висок от регистрираните стойности. Това се дължи на близостта до столицата

Миграционната подвижност в България за 2013 г. е 2,8 ‰, а за Софийска област – 2,83 ‰. Тя е по-ниска в сравнение с показателите на двете общини. Интензивността на миграционния прираст в България за 2013 г. е с отрицателни стойности -0,14, а на Софийска област – с нулеви. В община Елин Пелин стойността на миграционната

подвижност е положителна, но в община Горна Малина – отрицателна, с по-високи стойности от страната и Софийска област. Показателят ефективност на миграции ни дава представа за степента на привлекателност за заселване на дадена територия. Колкото стойността е по-близо до 1, толкова по-привлекателна е тя. Най-високи стойности отчитат големите градове, а най-ниски – селата. На изследваната територия стойността варира през различните години, но не превишава стойности от 0.3, което показва нисък интерес и предпочитания за заселване.

3.5. Структури на населението.

Полова структура

В община Елин Пелин и в общинския център Елин Пелин жените имат малък превес. На територията на община Горна Малина броят на мъжете е по-висок от този на жените с 69 души.

Възrastова структура

Най-благоприятна е възрастната структура в град Елин Пелин, където населението в под и в трудоспособна възраст има по-голям дял спрямо съответните дялове за общината, а дялът на населението в надтрудоспособна възраст е по-малък от този на общината. Това се дължи на изселването на по-младото население от околните села и заселването им в града.

В община Горна Малина относително благоприятна възрастна структура имат селата Априлово, Горна Малина, Белопопци. По-голям дял население в надтрудоспособна възраст имат селата Гайтанево, Стъргел, Негушево, Макоцево и други.

В община Елин Пелин коефициентът на възрастна зависимост⁷² е 56,74 %. За община Горна Малина коефициентът е 68,86 %. Коефициентът на демографско заместване⁷³ за община Елин Пелин е 56,3 %, а за община Горна Малина – 51,7 %. За България този коефициент е 70.⁷⁴

Коефициентът на демографско остаряване за община Елин Пелин е 27,9 %, а за община Горна Малина е 34,7 %.

Структура по местоживееене

В община Елин Пелин градското население представлява по-малка част от селското население – 29,8 %. Съотношението на живеещите в града и селата е приблизително 1:2,6. На територията на община Горна Малина населението е съсредоточено в села.

Образователна структура

Основната част на населението на община Елин Пелин е със средно, основно или начално образование/. През 2011 година, населението със средно образование съставлява 50 %, докато лицата с висше и полувисше образование възлизат на 13 % от населението на общината. В община Горна Малина населението със средно образование съставлява 48 % от общото, а с висше – 7 %.

⁷² Коефициентът на възрастна зависимост показва броя на лицата от населението в „зависимите” възрасти /населението под 15 и на 65 и повече години/ на 100 лица от населението в „независимите” възрасти /от 15 до 64 години/. Изчислява се в проценти. /по данни на преброяването в страната през 2011 г./

⁷³ Отношението на лицата във възрастната група 15-19 г.-влизачи в трудоспособна възраст към лицата в групата 60-64 г.-излизачи от трудоспособна възраст. Установява равнището и тенденциите във възпроизводството на трудовите ресурси, www.nsi.bg

⁷⁴ Национален доклад за България – 2011, Втори преглед и оценка по изпълнението на международния план за действие по застаряването от Мадрид, 2002 г. и регионалната стратегия за Европа към него, НСИ – Годишни данни за 2010 г.

С образователно ниво под средното образование е 37 % от населението на община Елин Пелин и 45 % от населението на община Горна Малина, което прави човешкият ресурс на изследваната територия рисков фактор при реализация на проекти и дейности, които биха изисквали по-висока квалификация.

Етническа структура

Според данните от преброяването през 2011 година етническата структура на общините е съставена главно от граждани, които се самоопределят като българи, следвано от сравнително по-нисък дял на населението с ромска етническа принадлежност и други. Въпросът е пожелателен, а наличието на конфиденциални данни не позволява точност в анализа.

Религиозна структура

Общините Елин Пелин и Горна Малина попадат в обхвата на Софийската епархия, Софийска духовна околия. Религиозната структура на общините показва преобладаващ дял на населението с християнско вероизповедание и относително ниски дялове на населението изповядващо мюсюлманска или друга религия.

3.6. Заетост и безработица.

В община Елин Пелин е разположен филиал на Дирекция Бюро по труда /ДБТ/ Ихтиман, който обслужва общините Елин Пелин и Горна Малина.

В община Елин Пелин най-голям брой лица са наети в сферата на търговията. Втората по брой наети лица икономическа дейност е преработващата промишленост, следвана от транспорта и складирането. Най-високите брутни работни заплати са в сферите: търговия, преработваща промишленост, производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия на газообразни горива, култура и спорт, държавно управление.

В община Горна Малина най-много наети лица по трудово или служебно правоотношение има в секторите преработваща промишленост и образование. Най-високите средни брутни годишни заплати са в професионалните дейности и преработващата промишленост.

Един от най-тежките проблеми на изследваната територия е високото ниво на безработица. Тя е неравномерно разпределена между тип работа и квалификация, между сектори и райони на изследваната територия. Безработицата е висока сред ниско квалифицираната работна ръка. Необходимо е по-задълбочено обучение, показване на възможности за мобилност, по-гъвкава политика на заплащане.

Безработните лица съставляват средно около 13,5 % от икономически активните лица в двете общини за 2011 г. Най-често това са младежи до 29 г. възраст, хора в предпензионна възраст. Безработните лица над 50 годишна възраст се увеличават. По-малко е увеличението в община Елин Пелин, докато в община Горна Малина то с по-високи стойности.

3.7. Териториална структура. Развитие на селищната мрежа, междуобщинските и междуселищните отношения.

Селищата са сбор от територия, население, сгради, техническа и социална инфраструктура. Според Шишманова⁷⁵: „Селищната мрежа е създадената структура от населени места, обвързани с функционални, пространствени и виртуални връзки с различен интензитет между селищата.”

На изследваната територията имаме общо 33 населени места: един град – Елин Пелин и 18 села в община Елин Пелин и 14 села в община Горна Малина. В община Елин Пелин най-големи землища притежават селата Голема Раковица, Чурек, Габра. В

⁷⁵ Шишманова, М. В. Регионално развитие и териториално планиране. Теория и методология на изследванията. Бл., 2010, 7 с.

община Горна Малина – Стъргел, Долно и Горно Камарци, Осоица. В община Елин Пелин има две вилни зони – Чурек и Побит камък, а в община Горна Малина - пет: “Овче бърдо”, “Киси кория”, “Търни дол”, “Родовска чешма” и “Осойца”⁷⁶.

Гъстотата на селищната мрежа⁷⁷ в България е 4,77 селища/100 км², за Софийска област тя е 4 селища/100 км², за община Елин Пелин е 4,38 селища/100 км², а за община Горна Малина - 4,16 селища/100 км². Няма отклонения от средната стойност за страната.

Структурата на мрежата от населени места по категории в община Елин Пелин е както следва: 5,3 % се пада на 3 категория населени места, 10,6 % - 4 категория, 26,3 % - 5 категория, 21 % - 6 категория, 7 категория – 15,8 %, а на 8 категория се падат 21 %.

В община Горна Малина имаме населени места от 4 до 7 категория съответно – 4 категория – 7,1 %, 5 категория – 7, 1 %, 6 категория - 21, 4 %, 7 категория – 64, 4 %. Всички селища на изследваната територия са купни.

4. Икономическо и социално развитие.

4.1 Обща характеристика на общинските икономики.

Около 1,8 % от предприятията на Софийска област са съсредоточени в община Горна Малина, а около 9,9 % - в община Елин Пелин.

Най-голям брой предприятия има в областта на търговията /38,8 %/, селското, горското и рибното стопанство /15,6 %/, хотелиерството /15,6 %/, преработващата промишленост /11,9 %/ в община Горна Малина. Преработващата промишленост дава най-голям дял от произведената продукция /58 %/, следвана от търговията /15 %/ и селското, горското и рибното стопанство /12,7 %/, а от нетните приходи от продажби най-голям дял се пада на търговията /52,2 %/, следвана от преработващата промишленост /30,3 %/ и селското, горското и рибното стопанство /8 %/.

В община Елин Пелин най-голям брой предприятия са съсредоточени в областта на търговията /42 %/, преработващата промишленост /9,8 %/, транспорта и складирането /9,7 %/, хотелиерството /7 %/, селското, горското и рибното стопанство /5,4 %/. Най-голям дял от произведената продукция се пада на преработващата промишленост /45,2 %/ и търговията /29,4 %/, следвани от транспорта /8,6 %/, строителството /3,2 %/ и операциите с недвижими имоти /2,6 %/. Нетните приходи от продажби са най-високи при търговията /68,3 %/, преработващата промишленост /21,6 %/, транспорта /4,4 %/.

И в двете общини е изоставащ дялът на културата и образованието.

В община Горна Малина преобладават микро предприятията до 9 души заети или те са около 91 % от всички предприятия на територията на общината. Произведената продукция е около 35 % от общата, а нетните приходи – около 38 %. В община Горна Малина няма големи групи предприятия /над 250 души/. Останалите данни са конфиденциални.

В община Елин Пелин са представени всички групи предприятия. Те са както следва: микро предприятия – 92 %, малки – 6 %, средни – 1,7 %, големи – 0, 3 %. Най-голяма произведена продукция /41 %/ и нетни приходи от продажби /63,9 %/ дават големите предприятия, следвани от средните, малките и микро предприятията.

⁷⁶ Общински план за развитие на община Елин Пелин 2014-2020 г. и Общински план за развитие на община Горна Малина 2014-2020 г.

⁷⁷ Гъстотата на селищната мрежа дава косвена представа за разпределението на населението по дадена територия, но също така колко броя селища се падат на 100 км².

В изследваната територия чуждестранните преки инвестиции от нефинансовия сектор за 2013 г. /в евро/ са съответно: 0,3 % за община Горна Малина и 21,1 % за община Елин Пелин от чуждестранните преки инвестиции на Софийска област, или близо $\frac{1}{4}$ от инвестициите, падащи се на Софийска област, са насочени към изследваната територия.

4.2. Първичен сектор.

4.2.1 Земеделие.

По данни на Общинския план за развитие на община Елин Пелин земеделските територии възлизат на 232 805 дка. Нивите са около 156 664 дка, а трайните насаждения – 680 дка. Горските територии заемат 153 680 дка.⁷⁸ Земеделския фонд на община Горна Малина възлиза на 134 191 дка. Около 91 000 дка са обработваеми площи, 10 000 дка са поливни. Горският фонд е 140 055 дка. Около 40 % е заета от планини и гори⁷⁹.

Земеделските култури, които се отглеждат са зърнените култури /зърнено – житни и зърнено – бобови/, пшеница, ечемик, овес, ръж, слънчоглед, фуражни култури. На изследваната територия има подходящи климатични и почвени условия за отглеждане на картофи, култивирани билки, шипки, малина, ягоди, арония, гъби.

Животновъдството е развито в домашни условия, за лично ползване. Отглеждат се крави, овце, кози и свине, биволи.

Земеделските земи са предимно частна собственост, следвани от делът от общинската, държавната и тази на Българската православна църква. Голяма част от тях са пустеещи земи.

4.2.2. Добив на полезни изкопаеми.

Добивната промишленост е представена от мина Чукурово⁸⁰, с. Габра и рудник „Дружба” – с. Нови хан. Мина „Чукурово” ЕАД, с. Габра добива лигнитни въглища по открит способ. Днес, мината изпитва сериозни затруднения. В началото на 2015 г. започна намаляване обема на работа и предизвестия за съкращения на работещите в мината. По територията има още няколко предприятия на добивната промишленост, с местно значение.

4.2.3. Дърводобив.

Многократно се е увеличил добива на дърва за огрев. Незаконната сеч е един от сериозните проблеми на двете общини. Необходими са спешни мерки за ограничаването ѝ, или поне за нейното намаление.

4.2.4. Лов и риболов.

В изследваната територия се намира част от държавно дивечовъдно стопанство /ДДС/ „Витиня”, държавни ловни стопанства /ДЛС/ „Арамлиец” и „Мургаш”. На територията на ДЛС „Арамлиец“ е язовир "Огняново" с редица възможности за местно развитие.

4.2.5. Горско стопанство.

Държавните гори в Софийска област попадат в обхвата на дейност на Югозападно държавно предприятие –Благоевград – Държавно горско стопанство /ДГС/ Елин Пелин, Етрополе, Ихтиман, Костенец, Пирдоп, Самоков, София, ДЛС Искър,

⁷⁸ Общински план за развитие на община Елин Пелин 2014-2020 г.

⁷⁹ Общински план за развитие на община Горна Малина 2014-2020 г.

⁸⁰ „Мината е основен доставчик на лигнитни въглища на населението на тази територия. През войните мината не е работила на пълен капацитет. След Втората Световна война са направени подобрения.”, Ковачева, Ив. Габра през годините назад. 1992

Арамлиец⁸¹. Горският фонд и на двете общини се стопанисва от Държавно горско стопанство гр. Елин Пелин.

4.3. Вторичен сектор.

4.3.1. Енергетика.

На територията на двете общини няма голям добив на енергийни източници. Има редица предложения да бъдат използвани различни енергоизточници /възобновяеми енергийни източници – ВЕИ/, в частност слънчева енергия.

4.3.2. Металургия.

Металургията не е представена на територията на двете общини, но населението им е тясно свързано с нея, поради близостта на металургичния комбинат „Кремиковци” и неговата дейност доскоро.

4.3.3. Машиностроене.

Машиностроенето няма сериозно присъствие на територията. Представител е фирма „Доландия България” ЕООД в село Григорево – за производство и продажба на превозни средства, ремаркета и надстройки за товарни автомобили, логистика.

4.3.4. Химическа промишленост.

Основна част от фирмите са разположени в община Елин Пелин, в с. Равно поле – „Верила” АД /производство на биопродукти и полимелни материали/ и „Макро-би индустриз”. Фирма „Хеликс“ ЕООД, с. гара Елин Пелин се специализира в сепарирането на вермикулит и инсталация за експандиране на вермикулитов концентрат. В село Долно Камарци, община Горна Малина, работи производствена база на „Индуриална химия“ ООД. Предприятието произвежда автокозметика, битова химия.

4.3.5. Дървопреработване.

В община Елин Пелин се развива мебелната промишленост. Един от големите работодатели е италиано-българската фабрика „МИМ – БЪЛГАРИЯ” в село Петково. Съществуват и други големи фирми в тази област: „Никром Вениър” в село Петково, „Кедър дизайн”, „Интерседа” в село Нови хан. В община Горна Малина има по-малки предприятия за дървопреработване, но те нямат съществено значение.

4.3.6. Промисленост за строителни материали.

Строителната промишленост е отрасъл, който има много голям потенциал за развитие на територията на община Елин Пелин. Наличието на територии, подходящи за изграждане на складови и производствени мощности са предпоставка за изтегляне на дейности на строителството извън територията на столицата, където основен проблем е наличието на свободни места в промишлената зона на града. Близостта и транспортната обезпеченост на територията спрямо град София са предпоставка за оформянето на индустриална зона с наличие на множество фирми, специализирани в строителството.

4.3.7. Текстилна промишленост.

Днес една от големите фирми е “АЛС България” в с. Мусачево, община Елин Пелин, която изработва и изнася луксозни кожени тапицерии за две от сериите коли на BMW.

4.3.8. Хранително-вкусова промишленост.

Близостта до най-големия консуматорски център в България, както и съчетанието между добра транспортна осигуреност и подходящи терени за изграждане на нови производствени мощности доведе до добро развитие на отрасъла на територията на общините.

⁸¹ Областна стратегия за развитие на Софийска област 2014-2020 г.

4.4 Третичен сектор.

4.4.1. Търговия.

На територията на двете общини са регистрирани многобройни магазини и заведения. В община Елин Пелин имаме общо 448 магазини и павилиони за продажба на дребно, от които 273 - за храни, напитки и тютюневи изделия и 175 - за нехранителни стоки. В община Горна Малина магазините са общо 71, съответно 50 - за храни, напитки и тютюневи изделия и 21 - за нехранителни стоки⁸². Покупателната способност на населението обаче остава ниска.

4.4.2. Транспорт и транспортна мрежа.

Транспортът и транспортната осигуреност е важна част от икономическото развитие на всяка територия. Географското положение на двете общини допринася за развитието на този сектор.

Общините Елин Пелин и Горна Малина се явяват транспортни възли и пресечни точки за транспорта от двете страни на Стара планина. Това благоприятства възможностите за развитие на транспортните и логистичните услуги.

4.4.3. Туризм.

Туризмът е направление, което генерира доходи и заетост. Ето защо е важно да се използват предимствата на двете общини в тази сфера. Могат да бъдат развивани различни форми на туризъм – селски, ловен, културен, религиозен, познавателен, пешеходен туризъм.

В двете общини липсва изградена туристическа инфраструктура, но природните дадености и екологично чистата природа са потенциал за развитие на туристическия бизнес. Има регистрирани места за настаняване, но те са крайно недостатъчни за нуждите на туристите.

4.4.4. Здравеопазване.

Здравното обслужване на населението е на ниско ниво, но осигуреността с болнични заведения е задоволителна на този етап. Съредоточието им в град Елин Пелин води до струпване на пациенти, а поради липса на техника и персонал, те биват препращани към столицата.

Доболничната медицинска помощ в община Елин Пелин се осъществява от 74 лекари – от тях - 15 общопрактикуващи лекари и 18 общопрактикуващи стоматолози, както и 75 медицински специалисти⁸³. По данни на Националния статистически институт средно на един общопрактикуващ лекар се падат по около 1728 пациента, а средно пациенти при стоматолозите са около 1123 пациента на един стоматолог⁸⁴.

Населението на община Горна Малина се обслужва от десет медицински кадри. От тях 4 лекари са общопрактикуващи, 2 – по дентална медицина и 4 медицински специалисти⁸⁵. На 1 общопрактикуващ лекар се падат по 2038 души, а на един стоматолог – по 874 пациента.

4.4.5. Образование.

На територията на община Елин Пелин функционират 14 училища. Начални са 2 в гр. Елин Пелин и в с. гара Елин Пелин. Основни са 9 в селата гара Елин Пелин, Нови хан, Габра, Лесново, Доганово, Елешница, Столник, Равно поле, Мусачево. Средно училище има в гр. Елин Пелин, а средно специално - в с. гара Елин Пелин. В с. Доганово функционира дом за отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителски грижи.

⁸² НСИ

⁸³ Общински план за развитие на община Горна Малина 2014-2020 г.

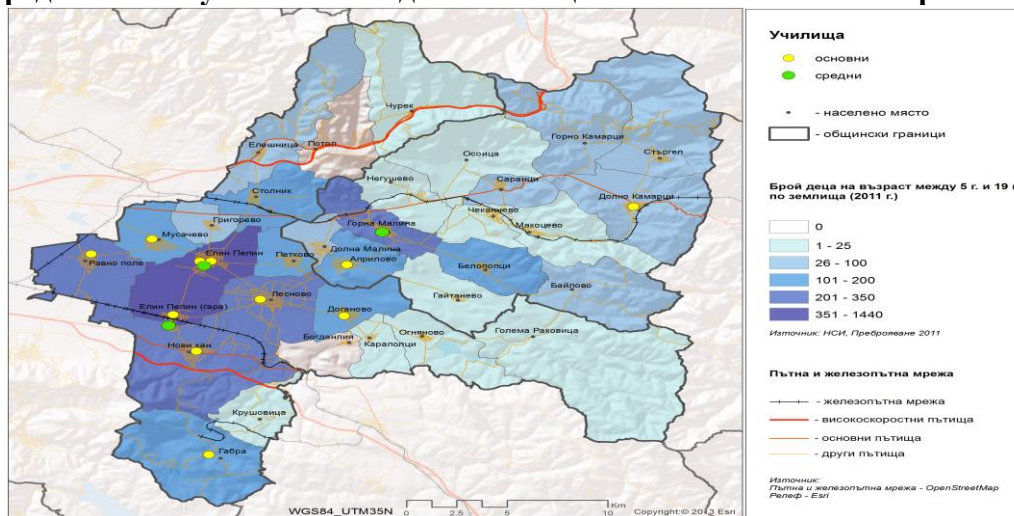
⁸⁴ Осреднените показатели за двете общини са по данни на НСИ към 2013 г.

⁸⁵ Общински план за развитие на община Горна Малина 2014-2020 г.

Община Горна Малина разполага с 3 учебни заведения: едно средно общообразователно училище в с. Горна Малина и две основни училища в селата Априлово и Долно Камарци /вж Фигура № 9/.

Фигура № 9

Разпределение на учебните заведения в общините Елин Пелин и Горна Малина

Източник: НСИ

Повишаването на качеството на образованието е необходимо условие за развитието на територията като конкурентноспособна и икономически стабилна. Професионалното образование като инструмент за повишаване на конкурентноспособността на човешкия капитал и повишаване на инвестиционната привлекателност следва да бъде приоритет.

4.4.6. Служби Полиция, Пожарна безопасност и спасяване, Съд.

Община Елин Пелин разполага с районно управление, което обслужва и община Горна Малина. Територията е разделена на микрорайони. Районното управление „Пожарна безопасност и спасяване“ се намира в община Елин Пелин и отново обслужва двете общини⁸⁶. В община Елин Пелин се помещава районен съд Елин Пелин. Съдебният район обхваща населените места на двете общини⁸⁷.

4.4.7. Културно-историческо наследство.

Културно – историческото наследство е важна част от живота на всяко едно селище. Културният живот включва селищни празници, наличие на читалища и библиотеки, културни паметници. Въпреки, че при последните преброявания се създаде трайната тенденция за намаляване на броя на населението, в живота на всяко селище „неговите” празници, играят важна роля в културния му живот.

В двете общини, освен празниците на населените места се провеждат национални и регионални празници. Такива са честванията на 3 март по случай Освобождението на България от турско робство в местността Арабаконак. През април месец е регионалният празник на хумора и шегата. Май или юни месец е посветен на Шопския празник. В местността „Рещане” на община Горна Малина се провежда общинският празник „Роде мой”. Честванията по случай рождението на големия български писател Елин Пелин се правят в с. Байлово на 18.07.

⁸⁶ <http://www.odmvr-sofia.mvr.bg>

⁸⁷ <http://www.rs-elinpelin.org>

5. Инфраструктура.

5.1. Водоснабдяване и канализация.

Всички селища на изследваната територия са водоснабдени. Основните източници на питейна вода са сондажните кладенци, а в планинските селища има помпени станции или каптажи за естествено налягане. В много от населените места е необходимо доизграждане или подмяна на ВиК мрежата.

5.2. Енергийна мрежа.

5.2.1. Електроснабдяване.

Всички населени места са електроснабдени. Захранването с електроенергия се извършва от трансформаторни подстанции в град Елин Пелин, в селата Априлово и Столник⁸⁸. Мрежата е в сравнително добро състояние, но през зимните месеци често се наблюдават аварии. Големи са и кражбите на електроенергия.

Енергийната стратегия на Република България цели най-вече сигурност на енергоснабдяването⁸⁹. То обаче не е гарантирано. На изследваната територия, особено през студеното полугодие, се наблюдават чести аварии.

5.2.2. Газификация.

Софийска област попада в територията за газоразпределение на регион „Запад”. Досега изградената мрежа обхваща населението на гр. Елин Пелин, с. гара Елин Пелин, индустриална зона “Верила”, с. Равно поле. Започнала е газификацията на селата Нови хан, Мусачево и Григорево.

През община Горна Малина не преминава газопроводна мрежа за доставка на природен газ за промишленост и потребление на населението.

5.2.3. Възобновяеми източници на енергия.

В общините съществуват програми за енергийна ефективност, които целят изграждане на различни паркове. Все още тези дейности не са стартирали.

5.3. Информационни и комуникационни технологии.

На цялата територията действа добре изградена “GSM” система, която осигурява нормална връзка в двете общини. Интернет услугите се предоставят от частни фирми. Важна част от развитието на територията е наличието на добри телекомуникации в индустриалните зони. Качеството на предлаганите услуги се нуждае от подобрене и усъвършенстване.

6. Индустриални паркове.

В индустриалните паркове се предлагат наеми на площи, сгради, продажба на парцели в регулация, с достъп до инфраструктура. Индустриалните зони са многообещаващи и по този повод се описва⁹⁰: „Базирайки се на стратегическото си разположение и отличния транспортен достъп, концепцията /за създаване на индустриален парк в община Елин Пелин – бел. Н. В./ цели да създаде нов логистичен и индустриален хъб за региона на София, като по този начин формира клъстер от предприятия със сходни дейности и създаде условия за синергия и улесни бизнес отношения и приятна, и производителна работна среда, която да осигурява сигурност, удобство и престиж за обитателите си. Освен основния си продукт от складови площи, паркът ще предлага и административни площи /интегрирани офисни единици/, както и разнообразие от търговски, паркинг и обществено обслужващи обекти.”

Логистичните центрове допринасят за развитието на икономиката в община Елин Пелин чрез създаването на заетост на местно ниво. Работната ръка обаче е главно

⁸⁸ Общински план за развитие на община Горна Малина 2014-2020 г.

⁸⁹ Енергийна стратегия на Република България до 2020 г.

⁹⁰ <http://www.ipse.bg/bg/>

неквалифицирана и е от всички селища на общините Елин Пелин и Горна Малина. Текуществото на персонал е голямо в някои от обектите.

7. Състояние на околната среда.

7.1. Атмосферен въздух.

Вредните емисии в атмосферата през последните години намаляха поради реструктурирането на промишленото производство и предприетите екологични мерки като смяна на горивните бази и подмяна на технологичното оборудване в енергийни предприятия, инсталиране на нови пречиствателни съоръжения и други.

7.2. Води.

Основен замърсител на повърхностните водни обекти с органични вещества на територията са канализационните системи на населените места

Изследванията и данните за степента на замърсяване на водоизточниците с микропаразити и за качеството на водите по показатели, обвързани с индустриалната и аграрна дейност са от изключително значение за общественото здраве.

7.3. Почви.

Сериозни проблеми, свързани с емисиите на тежки метали и специфични органични замърсители има в община Елин Пелин-земеделските земи са със средна степен на замърсеност с тежки метали. Отчетените стойности в землищата на територията надвишават пределно допустимите концентрации между 0,5-1,5 пъти, като с Постановление на Министерски Съвет №30/10.03.1993 г. са определени екологично замърсени земи с постоянен източник на замърсяване⁹¹.

На територията на община Елин Пелин се намира Постоянното хранилище за радиоактивни отпадъци “Нови хан” към Българската Академия на науките. Почвените изследвания около хранилището се правят постоянно, но за жалост се отчитат стойности на радиоактивност.

Земеделските земи в община Горна Малина се характеризират с много ниска замърсеност с тежки метали и ниска радиоактивност.

7.4. Други източници на замърсяване и предприети мерки за намаляване на въздействието на замърсителите.

Съществен източник на шум в отделни райони са летищата и прелитащите над населените места самолети.

Местен референдум се проведе в село Нови хан, в община Елин Пелин през 2008 г. Целта беше да се отговори на въпроса: „Да се затвори ли веднага и да се започне незабавна ликвидация на Хранилището за радиоактивни отпадъци край село Нови хан?” 66 % от гласувалите на референдума пожелаха ликвидация на хранилището. Смята се, че то трябва да бъде затворено, защото се намира в близост до няколко населени места, включително и столицата и застрашава околната среда и здравето на населението. Този референдум не повлия за преустановяване на работата на хранилището. За да бъде спряна работата му е необходим дълъг период от време и изграждане на друго такова хранилище.

През 2011 г. в община Горна Малина също беше проведен местен референдум, относно откривани кариери, мини, сметища за опасни отпадъци и замърсяващи производства. Населението гласува „Против” откриването на нови каменни кариери, а необходимостта от изграждане на сметища, включително за опасни отпадъци и замърсяващи производства става все по-сериозна.

Устойчивото развитие на околната среда изисква непрекъснато търсене на баланс между икономическите изгоди от развитието на икономиката за обществото и

⁹¹ Общински план за развитие на община Елин Пелин 2007-2013 г.

загубите, които понася околната среда. Необходими са строги мерки по опазване на природата и сериозни санкции за нарушителите.

7.5. Управление на отпадъците.

В периода 1999 г. – 2002 г., според Националната програма за управление на дейностите по отпадъците, беше изградено регионално санитарно депо за твърди битови отпадъци за двете общини Горна Малина и Елин Пелин. То е първото съвременно съоръжение за обезвреждане на битови отпадъци в Софийска област и отговаря на изискванията на Директива 1999/31/ЕС за депонирането на отпадъци. Посторено е в землището на с. Горна Малина. Общата площ е 48 085.9 м², а общият му обем е 592 468 м³. Обслужваното население е около 33 000 души. Използването му започна през 2003 г., а експлоатационният му период е около 23 години. Към днешна дата половината от този период е изтекъл.

8. Изборни нагласи на населението в общините Елин Пелин и Горна Малина.

Изборните нагласи на населението са пряко свързани с приоритетите в социално-икономическото развитие и подкрепят нашата теза за все по-тясната връзка с милионния град. Ясно се установява, че управляващите политически сили в общините Елин Пелин и Горна Малина от една страна и град София от друга все повече се уеднаквяват. По този начин двете общини се „приближават” към столицата и се „отдалечават” в политическо отношение от повечето общини в страната, които имат сходни количествени и качествени параметри.

8.1. Политически нагласи на населението в двете общини на изборите през 2014 г.

Общините Елин Пелин и Горна Малина попадат в 26 многомандатен избирателен район – София област.

По това време в община Елин Пелин право на глас, според избирателните списъци, имат 18 611 души. Това са 81,5 % от населението на общината. От тях 9 053 души са гласували в изборния ден или избирателната активност е 48,6 %. Действителните гласове са 8 473 бр. или около 93,5 % от бюлетините са попълнени правилно. В община Горна Малина право на глас, според избирателните списъци, имат 4 879 души. Това са 78,5 % от населението на общината. От тях 2 909 души са гласували в изборния ден или избирателната активност е 59,6 %. Действителните гласове са 2 701 бр. или около 93 % от бюлетините са попълнени правилно. Избирателната активност е по-висока в община Горна Малина в сравнение с община Елин Пелин, страната /48,66 %/ и Софийска област /52,69 %/.

Община Елин Пелин е с високи нагласи за ПП ГЕРБ, дори от страната и областта. При община Горна Малина такъв е случаят с ПП БСП. Най-ниски нагласи в община Елин Пелин се наблюдават за ПП ДПС, а в община Горна Малина – за ПП АБВ. В община Горна Малина е висок дялът на спечелените гласове от ПП ББЦ.

Според Русев и Владимирова⁹² индексът на териториална локализация на политическите привърженици показва пространственото влияние на различните политически сили. В община Елин Пелин той се съответно: ПП ГЕРБ – 1.1, ПП БСП – 1.1, ПП ДПС – 0.2. В община Горна Малина ПП ГЕРБ е с индекс – 0.97, ПП БСП – 1.36, ДПС – 0.7. Софийска област е с индекс: ПП ГЕРБ – 1.07, БСП – 1.33, ДПС – 0.37. ПП ГЕРБ е с по-висок индекс в община Елин Пелин спрямо областта и община Горна Малина. ПП БСП традиционно е с по-висок индекс в община Горна Малина спрямо областта и община Елин Пелин. ПП ДПС е с по-нисък индекс в община Елин Пелин спрямо Софийска област, докато в община Горна Малина ПП ДПС е с по-висок индекс както от община Елин Пелин, така и от Софийска област.

⁹² Русев, М., П. Владимирова. Електорална география в България. С., 2010, 30 с.

8.2. Местни избори 2007 г. и 2011 г.

Кметове, според новия изборен закон от 2010 г., се избират в селища с повече от 350 жители.

От 13 населени места, които избират кмет в община Елин Пелин през 2007 г., остават 10 през 2011 г. В община Горна Малина населените места са 12 на брой през 2007 г., а остават 3 през 2011 г. Останалите се управляват от кметски наместник.

Тези данни ни показват редица проблеми, пръв от които е обезлюдяването. Редно е да започне провеждане на места политика за насърчаване завръщането и заселването на местното население в населените места от общините. Към редица възстановителни процеси трябва да бъдат насочени усилията на общинските управници, а не само към предизборните им кампании. В тази връзка, купуването на гласове е често срещан проблем. То е постоянно явление, но не бива да се толерира. Не може да се определи какъв процент от населението на двете общини са продали гласа си.

9. SWOT-анализ на изследваната територия.

От изготвения SWOT - анализ може да се направи извода, че състоянието на общините Елин Пелин и Горна Малина към 2015 г. е с превес на възможностите, но и със силно изразени слаби страни. В последните години пространствената локализация на чуждестранните инвестиции определи западната граница на община Елин Пелин като най-перспективна за развитие.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

БЪДЕЩЕТО В РАЗВИТИЕТО НА ИЗТОЧНАТА ЧАСТ НА СОФИЙСКАТА КОТЛОВИНА, ОБЩИНИТЕ ЕЛИН ПЕЛИН И ГОРНА МАЛИНА

1. Общините Елин Пелин и Горна Малина като рурален /селски/ район и като част от Софийския агломерационен ареал.

1.1 Рурален /селски/ район.

Дефиницията на понятието „рурален /селски/ район“ е много разнообразна. Според Програмата за развитие на земеделието и селските райони 2007-2013 г.: „Селски район е община в която няма населено място с население над 30 000 д.“ В рамките на програмния период 2007-2013 г. от 264 общини, 231 са отговорили на изискванията. 33 от общините в България са изключени от подпомагане по Програмата за развитие на селските райони, но в тях има селски територии. През новия програмен период 2014 г. – 2020 г. се търси промяна в дефиницията на понятието за да може територии, които са със селски характер да бъдат финансирани от ПРЗСР⁹³.

Общините Елин Пелин и Горна Малина са рурални /селски/ общини. Отговарят на условията за брой на населението под 30 000 души и гъстота до 150 души/км². Ниски са и показателите за измерване на селската икономика като брой на бизнес субекти и домакинства, обем на реализирани продажби, доходи, заетост, а показателите за измерване на селското развитие като нарастване на населението, степен на индустриализация, трудова заетост, средна работна заплата са много под изискваните стойности.

Руралната територия и урбанизираната територия са свързани. Урбанизираната територия подпомага икономически заобикалящата я рурална територия. Тя, от своя страна, спомага за намаляване на негативните ефекти, наблюдаващи се в урбанизираната територия. За да се постигне равновесие между тях е необходима

⁹³ <http://evroprogrami.com/mnenieto-na-konsultanta/klasifikaciya-na-selskite-rayoni-v-prsr-2014-2020>

качествена политика. Процесът урбанизация води след себе си индустриално и икономическо развитие, демографско и екологично натоварване.

1.2 Урбанизирана зона, агломерационен ареал.

Урбанизираната зона се различава от рурализираната в много аспекти, главният от които е броят на населението, индустриалното и икономическото развитие. Понятията “урбанизирана зона”, „агломерационен ареал /градски агломерации/“ са многообхватни, а дефиницията е обект на различни мнения.

При процеса на урбанизация нараства броят, големината, ролята на градовете. Урбанизацията е тясно свързана с модернизацията, индустриализацията. “Urban” означава градски. Това е процес на разрастване на градския начин на живот. При него броят на населението расте и все повече хора живеят и работят в централните градски територии. За да се дефинира урбанизацията са ни необходими два важни показателя: градско население /%/, който описва процента от общото население, живеещо в градовете и урбанизационен индекс /%/, който описва промяна в очакваната средна стойност на пропорцията на градското население в дадения период от време.

Агломериранието като процес представлява сливане на големи градове и разположените около тях по-малки селища в една обща урбанизирана /градска/ територия – агломерация.

Според Шишманова⁹⁴: „Агломерационните ареали /агломерациите/ са зони, състоящи се от групи селища и общини с неделими функционални и пътни връзки, които са концентрирани около големи или средни градски центрове.“

В повечето случаи агломерационните ареали са съставени от градско ядро /централен град/ и околни територии. Има наличие на спътници, възли /опорни населени места/, ивици, които са „силови линии“ и аморфни зони /зони с аграрен характер/.

Съществуват и мнения относно разликата между агломерационен ареал и метрополен регион. Кое определение би било по-правилно за София: Софийски агломерационен ареал, или Софийски метрополен регион?

Стоянов⁹⁵ дава насока за разликата между агломерация и метрополен регион: “Въпреки наличието на обширна литература за метрополиите, световните градове, градските системи и т.н. досега няма завършено разбиране за понятието... За разлика от една агломерация, която се състои от централен град и своя субурбанизирана, гъстозастроена предградийна територия, понятието метрополен регион се схваща по-широко и включва също големи селски пространства, които са в тясна връзка чрез икономически връзки или потоци на ежедневни трудови пътувания“.

Европейския икономически и социален комитет дава определение за метрополиите: Това е голям град или група градове, включващи околните общини и селски райони и има най-малко 500 000 души население. Метрополиите формират големи икономически пространства и не съвпадат с административни граници.

В този случай град София и неговата зона се явяват метрополен регион, а не агломерационен ареал. Метрополен регион София е моноцентричен, тъй като няма друг равностоен централен град, състои се само от един град и неговата околност.

През 2009 г. общините Божурище, Ботевград, Горна Малина, Елин Пелин, Ихтиман, Костинброд, Перник, Радомир, Самоков, Своге и Столична /гр. София/, се

⁹⁴ Шишманова, М. В. Централните райони в контекста на регионалното развитие в Република България. Бл., 2011 г., 83 с.

⁹⁵ Стоянов, П. Немската „организация на пространството“. Изд. Атласи ООД, С., 2009, 232 с.

сдружават в регионално сдружение на общините „Център”. В своя труд⁹⁶ Чобанова ни запознава с първите практически стъпки от създаването на метрополна област София, зародила се като идея след създаването на сдружението на общините ”Център”. По повод на сдружението на общините и решението кои от тях да бъдат включени Чобанова⁹⁷ пише: ”Регионално сдружение на общини център по същество представлява сдружение на група общини, попадащи в агломерационен ареал с град Център – София и обхваща 6 града от три нива: София – 1 ниво; Своге, Елин Пелин, Костинброд – от 4 ниво и два града от 5 ниво – Божурище и Горна Малина. Община Сливница, макар и да е в агломерационния ареал на София не е включена в сдружението поради това, че няма обща граница със София.” В случая Горна Малина е село, което също няма обща граница със София. Решението тази община да бъде включена към сдружението на общините ”Център” е с оглед потенциала на източната част на Софийската котловина.

1.3. Изследваните общини като елемент на модерната организация на територията.

Въпросът за интеграцията между град София и съседните му общини занимава учени и политици от дълго време.

Градът и зоната му на активно влияние се простира във всички посоки. Транспортните коридори оказват голямо влияние. Изследваната територия се оказва в зоната и полето на непосредствено влияние на агломерационното ядро. Пространството на изток от столицата не е високо уплътнено и поради това град Елин Пелин също се явява ядро на агломерационно формиране. Горна Малина е под неговото непосредствено влияние. Агломерационното ядро София влияе не само на центровете на общините, а най-вече на техните подчинени села, защото реално те се обезлюдяват.

Функционалните връзки и агломерационните формирования се очаква да се развият в направление интегриране на община Горна Малина към община Елин Пелин. Агломерационното образувание включва град Елин Пелин и териториите южно от него. Ако използваме за разделител Подбалканския път, по територията на двете общини наблюдаваме икономически по-развита южна част и по-слабо развита северна част. В южните и западните части на община Елин Пелин се намират големите ѝ села и благодарение на транспортната достъпност те се развиват. На север положението е по-различно. Изостанали и слаби, селата са със застаряващо население и невъзможност за оцеляване, въпреки, че в тази част на общината преминава автомагистрала Хемус и е редно да се търсят начини за развитие на територията, както и изграждане на инфраструктура, свързваща селищата от община Горна Малина с автомагистрала „Тракия” и качествена довеждаща инфраструктура до летище Лесново.

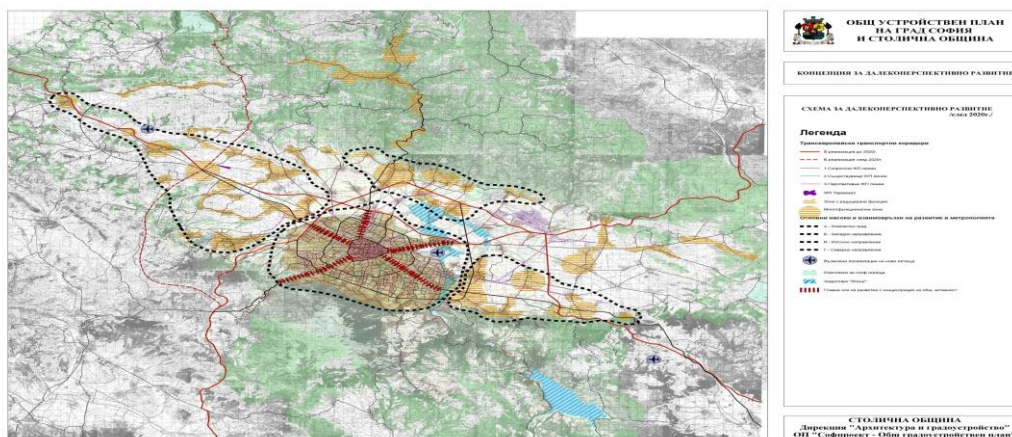
Територията се окачествява като буферна - зона, предназначена да намали натиска към столицата. Зоните за отдих обхващат почти цялата община Горна Малина и малка част в община Елин Пелин, главно в източна посока.

Концепцията за далекоперспективно развитие ни предлага развитие в източно направление и показва основните насоки: Зоните около Елин Пелин, Столник, Григорево, се предвиждат като зони с редуцирани функции, заедно с Горна Малина, Макоцево, Чеканчево. Селата Мусачево и Равно поле са части от многофункционалната зона на града и част от развитието на метрополията в източно направление /връзката е автомагистрала „Тракия” – вж Фигура № 10/.

⁹⁶ Чобанова, Р. Иновативният град. Градът, The city. В.-С., 2013, 638 с.

⁹⁷ Пак там, 639 с.

Фигура № 10

Източник: www.sofproect.com

Има много варианти по които в бъдеще може да се осъществи социално-икономическото развитие на столицата и зависимата от нея територия. Тук организационният въпрос за територията е дали е достатъчно да се овластят понятията център и периферия, респективно град и зона. Съществен елемент между общуването на града и крайградската зона е овластяването на развитието, т.е. дали властта им е по отделно или заедно. Според Славков⁹⁸: „Кооперирането между града и крайградската му зона е комплексно. То включва: „...изработването на устройствени планове; разполагането на индустриални дейности; снабдяването с енергия и вода; премахването на отпадъците; коригирането на неравновесието между преуспяващите зони и обеднените зони; превенцията или претоварване на автомобилното движение, натиск върху недвижимата собственост или върху устроените среди за отдих, замърсяване на околната среда.” Най-честите примери за развитие на териториите, според същия автор, са съединяване на периферните общини с града, определяне на специфични отговорности на териториалните общности от по-висок ешелон, създаване на специални органи на власт в обхвата на агломерацията, традиционно общинско коопериране – няколко общини с обща власт.

Други възможности са окрупняването или раздробяването на общини. Това може да се приеме, ако административно-териториалните единици имат потенциал за развитие или саморазвитие.

Икономическото и социалното развитие на територията днес трудно ще се подчини на административните граници. Необходимо е администрацията да се съобрази с това, че не границите ще определят развитието, а развитието ще определя границите.

В края на 2012 г. беше приета Националната концепция за пространствено развитие 2013 г. - 2025 г., която обхваща всички български градове и селата, - центрове на общини и ги разпределя в 5 групи. Пак там е показано мястото на общините Елин Пелин и Горна Малина. Град Елин Пелин попада в 4 ниво в европейска класификация ESPON заедно с още 90 селища в страната и е с микрорегионално значение, а Горна Малина е с общинско значение от 5 ниво, център на община, село, заедно с още 138 други населени места. В тази концепция се излагат моделите за краен моноцентризъм, краен и умерен полицентризъм. При силно развития полицентризъм се очаква

⁹⁸ Славков, Л. Големите градове и техните периферии:коопериране и координирано управление. Център по публична администрация, http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/CPA/Microsoft%20Word%20-%20GRAD_AV.pdf, НБУ, 2009

градовете от 4 ниво⁹⁹ да играят много важна роля в намаляването на диспропорциите в периферните райони. В случая - градът от 4 ниво Елин Пелин има важна роля за периферните селски райони¹⁰⁰. Източната част на Софийската котловина се явява периферен селски район, част от столичен агломерационен ареал, включен в общинско сдружение „Център“.

1.4 Агломерационният ареал на град София според ОП „Регионално развитие“, Общ устройствен план на град София, проект Urban Audit¹⁰¹.

Според Славков¹⁰²: „Проблемът за отношенията между големия град и неговата периферия се поражда от несъответствието между административните граници на градовете и реалните граници на неговата агломерация”.

Според Оперативна програма „Регионално развитие” 2007 – 2013 г. община Елин Пелин попада в агломерационния ареал на град София, заедно с общините Божурище, Ботевград, Костинброд, Самоков и Столична община или в този ареал имаме общо 6 общини.

Според проучванията на Общия устройствен план на град София и Столична община¹⁰³ в зоната на влияние на града влизат следните общини - Костинброд, Божурище, Своге, Сливница, Драгоман, Годеч, Елин Пелин, Горна Малина, или общо 8 общини.

През 2012 г. чрез проекта Urban Audit /ЕС/ бяха събрани данни за 917 града и техните функционални урбанизирани зони /ФУЗ/. В България са представени 18 града и 17 агломерации, съставени от 58 общини. По дефиниция градовете са оградени от функционални урбанизирани зони и обхващат общини и населени места, които излъчват повече от 15% от работната си сила към града ядро /в случая град София/ и формират компактна територия. ФУЗ могат да бъдат с европейско, национално, регионално значение. Град София и неговата зона са определени като метрополен европейски ареал на растеж, четвърта /последна/ категория.

Съставът на агломерационните ареали е различен и варира от 1 община при градовете Велико Търново, Враца, Пазарджик, Сливен и Хасково до 12 общини за град София. Разширената градска зона на град София през 2001 г. включва общините град София, Божурище, Горна Малина, Елин Пелин, Костинброд, Своге, Сливница. Границите на ФУЗ към 2011 г. са определени по данни от Преброяване 2011 г. за маятниковата миграция към определените 18 градове-ядра и съответно градската зона на София е разширена с общините Драгоман, Ихтиман, Костенец, Перник, Радомир /вж Фигура № 11/.

⁹⁹ В 4-то ниво - малки градове с микрорегионално значение за територията на група общини. В 5-то ниво - много малки градове и села - центрове с общинско значение за територията на съответните общини.

¹⁰⁰ Пак там

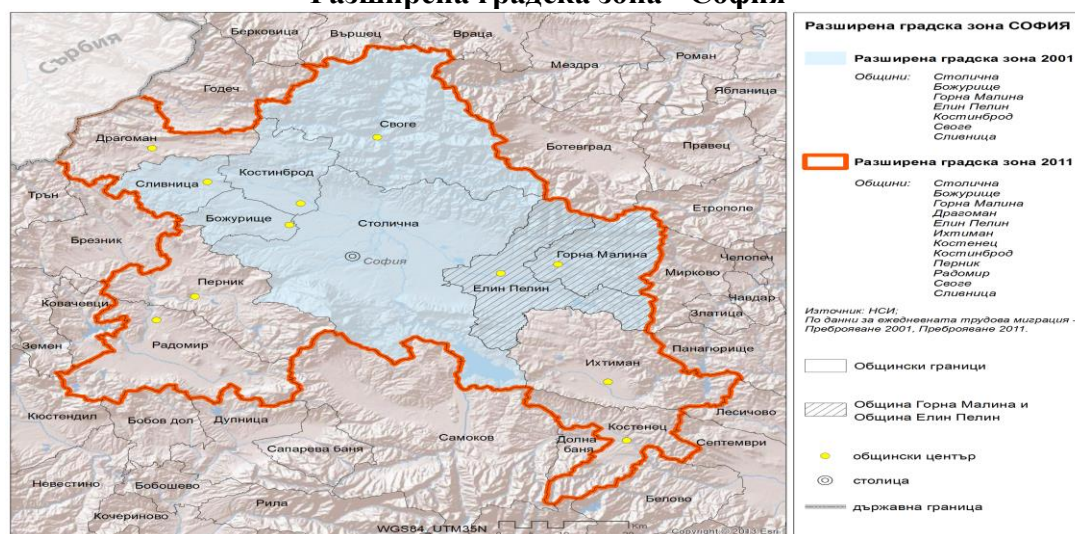
¹⁰¹ Това е проект на Европейската Комисия със съфинансиране от страните участнички, целящ осигуряване на надеждна и сравнима в географски и времеви аспект информация за градовете и функционалните им урбанизирани зони по показатели за демографското, социално-икономическото и екологичното им състояние.

¹⁰² Славков, Л. Големите градове и техните периферии: коопериране и координирано управление. Център по публична администрация, http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/CPA/Microsoft%20Word%20-%20GRAD_AV.pdf, НБУ, 2009

¹⁰³ Общ устройствен план на гр. София и Столична община, синтез, съкратен доклад, Столична община, Дирекция „Архитектура и градоустройство“, ОП „Софпроект – Общ градоустройствен план“, С., 2003, http://www.kab.bg/documents/plan/OUP_Resume.pdf

Фигура № 11

Разширена градска зона - София

Източник: НСИ

Софийската агломерация е сложно образувание и не е изследвана достатъчно подробно. В нея има територии на растеж и такива на упадък. Елин Пелин може да бъде опорен център или възел в източната част на Софийската котловина. Силовите линии са разположени по протежение на двете автомагистрала и отчасти по протежение на Подбалканския път. Аморфните пространства са навсякъде на изток от град София и изостават значително в развитието си.

Трябва да се признае, че изследваната територия се налага да бъде урбанизирана, но тази урбанизация не идва от самите общини, от вътрешни фактори, а е наложена от София. Тя в известен смисъл е насилствена, принудителна. Тя влиза в конфликт с много местни дадености – с природната среда, с традиционната икономика, с фолклора, с диалекта и ги трансформира, смачква, променя. Не може да се води класическа политика за развитие на селските райони. В същото време няма документ който да свързва гр. София със Софийската котловина – липсва хоризонталната интеграция, която да свърже града със съседните общини.

Като обобщение трябва да вземем отношение към бъдещото развитие на връзката между столицата и анализираният по-горе общини. Съществуващите понятия като селище, община, област и столица са недостатъчни инструменти за бъдещо интегрирано регионално развитие. Според нас понятията трябва да се обогатят. Възможно ново понятие, което ще се нуждае от дефиниция и параметри е понятието крайградска зона. То може да послужи за изработването на съвместни политики за социално-икономическо развитие, свързано с или без промяна на административните граници. Други възможни понятия, които изследователите често използват виртуално, са агломерация или метрополна област. Те също могат да бъдат използвани след съответната дефиниция и определяне на качествени и количествени параметри. Във всички случаи нашият извод е, че желаната радикална промяна трябва да има като свой важен елемент обогатяване на регионалната политика с нови, дефинирани, овластени и узаконени понятия.

2. Географското единство и отношението център - полупериферия - периферия в източната част на Софийската котловина.

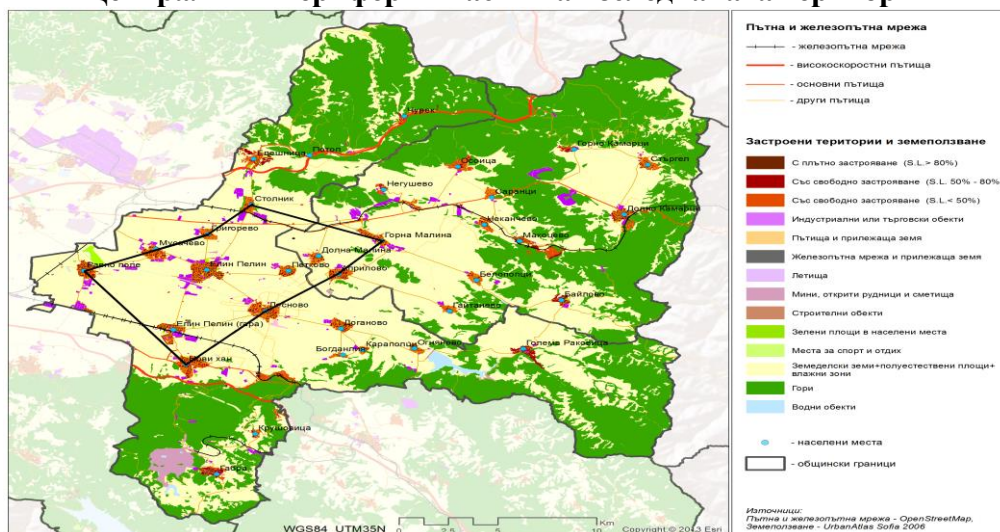
Безспорният водещ център е град София, а изследваната територия е периферия на града. Но дори в периферията винаги се наблюдава населено място, което е своеобразен център. Град Елин Пелин, макар и значително изостанал в икономическото си развитие от съседните му общински центрове /без село Горна Малина/ през годините

остава водещото населено място. Другият общински център на изследваната територия – село Горна Малина не притегля населените места от едноименната община. Те също гравитират към град Елин Пелин, както за търсене на работни места, така и за ежедневни нужди.

Прави впечатление, че икономическите и демографските процеси търпят развитие само в равнинната част – в котловината. Моделът център – периферия тук е показан на Фигура № 12. В северна посока центърът достига до селата Столник и Горна Малина, а границата между него и периферията преминава по протежение на Подбалканския път където се разполагат редица индустриални и търговски обекти. От село Горна Малина границата преминава на юг - през селата Априлово, Лесново и Нови хан, които са едни от най-големите на територията. На изток остават селата от община Горна Малина, които са с неблагоприятна демографска картина. В западна посока границата показва село Габра като периферия и от село Равно поле и през селата Мусачево и Григорево тя заключва центъра Елин Пелин. Във вътрешността остават селата гара Елин Пелин, Петково и Долна Малина. В центъра попадат 11 села и един град от общо 33 населени места. Това са около 36 % от населените места в изследваната територия. Те разполагат с общо население 22 323 д. или около 77 % от цялото население. Площта, която заемат е около 207 км² или 27 % от общата изследвана територия. Средната географска гъстота в центъра е около 108 д., докато за периферията е 12 д., при площ 562 км² /73 %/ и население 6 727 д. /23 %/.

Фигура № 12

Централни и периферни части на изследваната територия

Източник: НСИ

Интересен е случаят със село Равно поле. До каква степен то попада в централната част на територията? Нито едно друго село на изследваната територия не е така „отдалечено“ в житейско отношение от общинския си център. Административно селото принадлежи на община Елин Пелин, но то гравитира изцяло към град София. Неговото население работи и учи в града, а транспортните връзки са постоянно осигурени и редовни както от общината, така и от частни коли.

Вътрешните различия на изследваната територия са многообразни като главното противопоставяне е между общинските центрове, равнинната и планинската част и между населените места, представляващи интерес за инвеститори по границата с област София – град. От направения анализ се вижда, че съществуването на община Горна Малина е спорно. Вторичния център Априлово категорично гравитира към Елин

Пелин. Ясно се вижда, че водещата роля е на Елин Пелин. Градът се явява своеобразен геометричен център на показаната неправилна геометрична фигура. Всички населени места имат пряка връзка с центъра Елин Пелин, без значение в коя община се намират. Двете общини не са равностойни и при евентуални бъдещи промени стои отворен въпросът за съдбата на община Горна Малина.

Съществен белег на съвременните отношения град-крайградска зона е мобилността на населението. При класическата урбанизация, зад чиято основа може да приемем Тюненовата теория, основното механично движение на населението беше от периферията към центъра - от привлекателността на градските услуги и пазари до конкретното преселване. Днес отчитаме, че се наблюдава, макар и все още много по-слабо обратният процес. Примери за това са разполагането на търговските обекти Лидл, Билла, Триза, ДМ, голф игрището, строежа на водния парк между селата Равно поле и Мусачево.

Общините Елин Пелин и Горна Малина попадат в индиректната зона на влияние на транспортната инфраструктура, която се разпростира до 15 км встрани от линейните елементи на транспортния коридор. Връзката на по – голямата част от територията с транспортните коридори не е директна, а се пренася от транспортни мрежи от по-ниско йерархично ниво, изпълняващи ролята на притоци. Директната зона е в обхват 3-5 км и селата Равно поле, Нови хан, Чурек, Елешница са под нейното влияние. Тези населени места са в пряк контакт с транспортните съоръжения. В изследваната територия се наблюдават само паралелни оси на урбанизация¹⁰⁴ – Подбалканската ос, Главната ос от София за Бургас, Диагоналната ос – от София за Свиленград и за Русе.

Според Стойчев¹⁰⁵: “Когато агломерационните ядра нарастнат достатъчно и включват всички околни територии, този градски растеж в територия и трафик води до претоварване на градските райони и заплашва тяхната жизненост и привлекателност за повече мигранти - хора и бизнеса.” Авторът подчертава още, че: ”От друга страна селските райони са в неравностойно положение, поради неблагоприятната икономическа структура и слаба достъпност на транспорта. В резултат тези региони са с много малко възможности за развитие.” В нашия случай възможностите за развитие са свързани с развитието на столицата София. Всеки растеж в града се отразява на изследваната територия, както и всяко малко икономическо сътресение.

3. Стратегически цели и приоритети на изследваната територия.

3.1. Средносрочни прогнози за броя на населението на изследваната територия.

Общините Елин Пелин и Горна Малина не се различават в демографско отношение от страната. Направените средносрочни прогнози до 2060 г. само ни показват, че населението на двете общини постепенно ще намалява. В община Елин Пелин се очаква броят на населението в следващите 35 години от 2015 г. до 2060 г. да намалее с 8 454 д., или с около 38,5 %, а самият град Елин Пелин – с 2 123 д или с около 32 %. Селата Богданлия, Крушовица, Огняново, Потоп, които и днес са с много малък брой население се очаква да се обезлюдят напълно. В селата Богданлия и Потоп по прогнозни данни ще живеят съответно 2 и 1 човек през 2060 г. Нито едно селище не

¹⁰⁴ Шишманова, М. В. Централните райони в контекста на регионалното развитие в Република България. Бл., 2011 г., с. 181-182

¹⁰⁵ Stoychev, K. Regional development and spatial planning in Bulgaria: geographical perspectives. Geographical diversity, Geography in European higher education, 9 <http://www.suggfrpg.net/files/Regional%20Development%20and%20Spatial%20Planning%20in%20Bulgaria.pdf>

регистрира нарастване на населението, въпреки близостта до столицата. Селата, в които и днес има висок дял на ромското население /Лесново, Доганово, Петково/ също намаляват, но с по-бавни темпове, поради традиционно по-високата раждаемост при ромите.

Структурата на населението по пол през 2060 г. се очаква да бъде с превес на мъжете в общината, в града и в селата Богданлия, Габра, Голема Раковица, Доганово, Елешница, Караполци, Крушовица, Мусачево, Огняново, Чурек.

В община Горна Малина намалението се очаква да бъде 2 323 д. или с около 38,5 %. Общинският център ще намалее с 362 д. или с около 25 %. Всички населени места също намаляват броя на населението си. Сериозен е спадът при селата Априлово, Негушево, Стъргел, Долно Камарци, Осоица. Единствено село Белопопци задържа броя на населението си. Това се дължи на високия дял ромско население в селото. Броят на мъжете към 2060 г. се очаква да бъде по-висок от този на жените в цялата община и във всички села без селата Долна Малина и Осоица, където разликата е минимална. От общо 33 населени места в изследваната територия, в 23 ще преобладават мъже.

Това са прогнозни резултати, които не е задължително да се потвърдят. Негативните тенденции могат да бъдат преодоленни с ясна, целенасочена, добре разработена политика за развитие.

3.2 Проекти и програми, в които участват общините в периода 2007 – 2013 г.; 2014-2020 г.

В областта на първичният сектор трябва да бъдат постигнати и извършени редица промени. Съществуват предложения за изграждане на оранжерийни комплекси, но с оглед замърсяването на почвите в котловината, не бива да бъдат залагани като цел. Трябва да се опазят останалите земеделски земи, въпреки, че традиционно земеделие в Софийската котловина вече не може да се предвижда, тъй като едни от най-плодородните части на територията са част от разрастващата се индустриална зона на столицата.

Добивната промишленост трябва да бъде съобразена с екологичните норми. Кариерите за инертни материали, терените заети със сметища, хвостохранилищата, трябва да бъдат под строг контрол.

При дейностите от вторичния сектор има възможност за изграждане на възобновяеми източници на енергия по склоновете на оградните планини. Металургията и машиностроенето вече не замърсяват територията, а в перспектива не се предвиждат и такива предприятия.

Териториите, привличащи инвестиционните интереси в сферата на производствените и складови дейности са разположени по източната административна граница на област София – град и Софийска област – в община Елин Пелин. Необходимостта от пространствената организация на клъстери е от съществено значение. Определянето на територии за нови и разширяването на стари производствени зони е важна част от цялостното местно икономическо развитие.

Усилено се заговори за изграждане на най-големият закрит воден парк на територията на община Елин Пелин¹⁰⁶. Целта е развитие на градския и конферентен туризъм /градски туризъм на територията на селска община/, а в целия комплекс се цели представяне на традиционни за България храни, обичаи, фолклор, култура¹⁰⁷. Там са закупени три общински имота¹⁰⁸, до военното летище при с. Мусачево. Обектът ще

¹⁰⁶<http://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/nai-golemiit-zakrit-voden-park-v-sveta-shte-se-stroi-krai-elin-pelin,170770/>

¹⁰⁷ Пак там

¹⁰⁸ Към м. януари, 2015 г., по данни на общинска администрация – Елин Пелин

бъде разположен в близост до голф-игрището в с. Равно поле и летището в гр. София и в с. Лесново. До него ще се достига чрез добре изградена транспортна инфраструктура.

По наше мнение, още редица обекти биха могли да бъдат включени: музей на българското село на открито, музей на шопските /в миналото/ къщи на открито, музей на местните облекла, носии през вековете и др.

Проектът е новост в икономическото развитие на тази крайградска зона и, ако се осъществи, територията ще се въздигне както в икономическо отношение, така и в демографско, за да не се сбъднат прогнозните данни от НСИ до 2060 г., за населените места в източната част на Софийската котловина и оградните ѝ склонове.

Намалението на населението и обезлюдяването са много сериозни проблеми и са посочени примери за решаването им. Те се основават на два главни стълба – повишаване на средната продължителност на живота и повишаване на жизнения стандарт на населението. Други четири стълба: добра екологична обстановка, добро здравеопазване, добро образование, високи доходи подкрепят по-горните. В основата на чистата околна среда стоят мерките за качествено почистване на жизненото пространство и контролът върху радиоактивните отпадъци при с. Нови хан. Биха могли да се приложат редица санкции, ако се замърсява околната среда или не се спазват посочените от законодателството изисквания. Местните власти трябва да са ангажирани пряко с устойчивото екологично развитие на територията, която управляват.

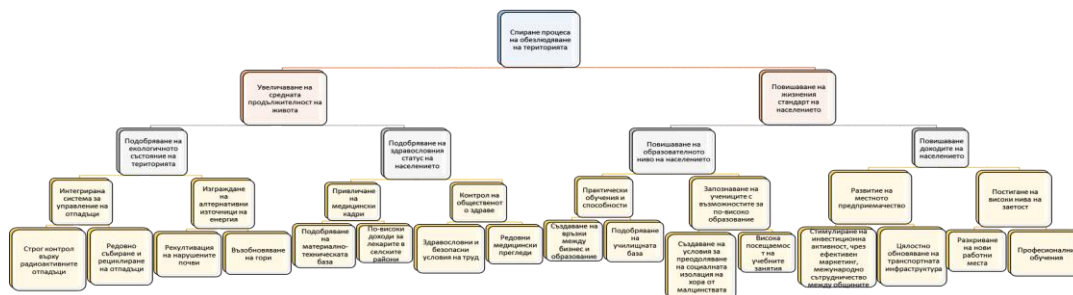
Доброто здравеопазване може да се постигне чрез разработване на редица мерки, целящи привличане на медицински персонал в малките населени места и създаване на оборудвани помещения със съответна медицинска апаратура /дистанционни здравни кабинети/ и интернет контакт с медицинско лице поне 4 пъти седмично, включително в почивните дни.

Образованието на младите хора трябва да бъде приоритет. Инициативите за учение през целия живот са от първостепенно значение. Връзките с бизнеса са важни, а високото ниво на обучаващите кадри е от първостепенно значение, както и повишаването на доходите на населението.

Качественото развитие на производствената и социалната инфраструктура ще допринесат за превръщането на територията в опорен център на изток от столицата. Транспортната достъпност, качественото водоснабдяване и благоустройство, добрата интернет връзка могат да бъдат основа за развитие на иновативни дейности в близост до столицата /вж Фигура № 13/.

Фигура № 13

Дърво на целите на изследваната територия

Източник: Авторът, по Шишманова, М. В., Регионален анализ, Бл., 2010, 195 с.

Според ОП „Регионално развитие” 2007-2013 г: „От особена важност е създаването на нова система от Общи устройствени планове на големите градове и техните агломерационни ареали”.

В общия устройствен план на град София ясно се показва тенденцията на териториално развитие на столицата. Източната част на Софийската котловина е определена за буферна зона, а силната местна икономика е важна, като целта е икономическо и демографско развитие на населените места на изток от столицата и намаляване на демографския и инвестиционен натиск към гр. София¹⁰⁹.

Целта на общия устройствен план, разработван в община Елин Пелин е „създаването пространствена планова основа за нейното дългосрочно устойчиво устройствено развитие в съответствие с приетите стратегически документи за регионално развитие и със специфичните за община Елин Пелин природни, културно-исторически, туристически и други ресурси.¹¹⁰“ Едни от главните цели са „Регулиране в устройствено отношение процесите на по-нататъшната урбанизация на територията на общината в граници, които да не накърняват целостта и стабилността на природната ѝ среда”.

Тук термина „урбанизация“ е използван по смисъла на ЗУТ, Чл. 7.(1) „(Предишен текст на чл. 7, изм. - ДВ, бр. 82 от 2012 г., в сила от 26.11.2012 г., изм. и доп. - ДВ, бр. 28 от 2013 г.) Според основното им предназначение, определено с концепциите и схемите за пространствено развитие и общите устройствени планове, териториите в страната са: урбанизирани територии (населени места и селищни образувания), земеделски територии, горски територии, защитени територии, нарушени територии за възстановяване, територии, заети от води и водни обекти, и територии на транспорта¹¹¹.”

Законово, териториите се урбанизират /застрояват/ чрез индивидуални административни актове /ИАА/. Тематиката е от компетенцията на юристите и архитектите. Географите обаче имат различно мнение по въпроса за дефиницията на термините „urban”, „урбанизация” и урбанизирани територии. Според тях застроените територии са различни територии от урбанизираните.

В някои трудове¹¹² се коментират „урбанизационните процеси в селата”. В селата наистина съществуват урбанизационни /градски/ процеси. Това са разпространето на градския начин на живот, моделът на поведение и много други.

В проекта за общ устройствен план на община Елин Пелин също се залага на: „...да определи възможното териториално развитие, както и устройството на селищните образувания, с оглед опазване екологическите и естетическите качества на околната среда и устойчивостта в развитието на системите и недопускане на свръхурбанизация на тези най-атрактивни части от общинската територия. За целта, да се прилага принципът на “прекъснатата урбанизация”.

Степента на урбанизация в община Елин Пелин за 2011 г. е 29,8 %. Градското население представлява 23 % от цялото население на изследваната територия. В географски смисъл урбанизация и свръхурбанизация не съществува на изследваната територия.

¹⁰⁹ Задание за изработване на общ устройствен план на община Елин Пелин, проект

¹¹⁰ Задание за изработване на общ устройствен план на община Елин Пелин, проект

¹¹¹ Закон за устройство на територията, В сила от 31.03.2001 г., Обн. ДВ. бр.1 от 2 Януари 2001г., изм. и доп. ДВ. бр. 53 от 27 Юни 2014 г.

¹¹² Найденова, Р. Селищната система – важно звено в териториалната структура на народното стопанство. Известия на българското географско дружество, кн. XXI, 1983, 62 с.

Всички малки населени места трябва да бъдат приобщени към развитието на общината без значение степента на трудност, а местните власти да работят по проблемите им. Трябва да се предложат и приложат редица мерки за тяхното спасение. В исторически план много населени места са се появявали и изчезвали от географската карта на страната. Разбира се, това се е случвало в условията на промени – политически, икономически. Не може да се позволим умиращи села в радиус от 50 км около столицата на държава в ЕС. Те биха могли да се трансформират, но не и да се обезлюдят. Общините би могли да предложат варианти за въздигането си в демографско отношение, а не само варианти за складова и спедиторска дейност.

Град Елин Пелин е разположен централно в източната част на Софийската котловина, в близост до селските населени места и предполага лесна достъпност от страна на населението до обществени услуги от първа необходимост. Самият град Елин Пелин би могъл да бъде една добра опорна точка на селищната мрежа в източната част на котловината. Формирането на местни и регионални клъстери, които да спомагат за повишаване на качеството на произведената продукция и услуги, да доведат до усъвършенстване на организацията, мониторинга, управлението на фирмите в техния обхват, да гарантират специализация на икономическите дейности би създало добър икономически климат. Благоприятни условия за създаване на клъстери има в областта на производство на машини и оборудване, производство на текстил и изделия от текстил.

3.3 STEP /PEST/ анализ.

Този анализ предвижда състоянието на двете общини в краткосрочен план – 3-5 години. Той може да се разглежда и като част от SWOT - анализа, но е насочен главно към външната среда, към възможностите и заплахите, които стоят пред дадена единица. STEP /PEST/ анализът разглежда тенденциите: S - Социални тенденции; T - Технологически тенденции; E - Икономически тенденции; P - Политически тенденции¹¹³. В последно време беше разширен и наречен още STEEPLE, включващ околна среда – E, законова база – L, равенство – E.

Социалните тенденции са неблагоприятни поради по-високия контингент застаряващо население в селата и миграцията към градовете и чужбина. Необходими са спешни мерки за тяхното подобрене. Изграждането на гражданско общество е приоритет. Формалните и неформалните граждански организации трябва да бъдат в полза на гражданите, общественият ред и безопасност да са първа грижа на местната власт, работа с младежите, спорт, защитата на възрастните хора да бъдат насърчавани.

Технологичните тенденции са благоприятни, но би било добре за продължаващото им развитие да се популяризират и подобрят сайтовете на общините чрез реклама. В тази насока е добре провеждането на курсове за голяма част от населението с цел създаване на умения за работа с компютър, което ще бъде полезно при започване на работа в новоизградените индустриални паркове.

Икономическите тенденции са тясно свързани с изграждането на редица мощности. Те биха могли да се подобрят чрез участие на местната власт в редица международни форуми, обмяна на опит, реклама, привличане на инвестиции. За тази цел е необходима по-висока квалификация на самите власти /високо образование, чужд език/.

Политическите тенденции са важни и се цели запазване на стабилността в управлението и избягване на провокации, несвойствени и неблагоприятни дейности, които не са в полза на местната общност. Местната власт трябва да се среща по-често с местната общност за да се решават качествено и навреме различните проблеми.

¹¹³ Маринов, В. Партньорски модел за стратегическо планиране на местното развитие. с. 141-143

Екологичните тенденции са изключително важни и трябва да бъдат разглеждани много сериозно. Чистата околна среда е един от най-важните фактори за развитие на дадена територия днес. Въвеждането на редица правила за чиста среда, които да бъдат спазвани от населението, трябва да бъде приоритет в изследваната територия.

Анализът показва благоприятно развитие на територията, само ако са налице няколко важни изисквания: гражданско общество, интересуващо се от територията, която обитава, местна власт – висококвалифицирана, водена от интересите на същото гражданско общество, усилената работа в полза на местната общност, запазване на местната идентичност, толерантност към различията, умение за справяне с конфликтните моменти, желание за развитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

С удовлетворение пристъпваме към написване на последната и то заключителна част на нашето изследване. Основната причина е мнението ни, че сме изпълнили поставените в началото задачи, а това ни е позволило да достигнем и целта на нашата работа. Ето защо съдържанието на нашето заключение е един отчет за изпълнението на въпросните задачи. Подробният анализ позволява да се проследи невиджданата обществена трансформация /антропогенизация/. За целта помощна основа се явява изследването на покойния чл. кор. проф. д-р Годор Христов от края на 50-те години на миналия век.

Установена е наложителна нужда от междуобщинско сътрудничество. Изяснени са част от тенденциите и перспективите, стоящи пред развитието на източната част на Софийската котловина. Показани са варианти за интегриране на територията със столичния град и тенденциите за развитие на пространството на Софийската котловина, на изток от столицата София.

Направените прогнози потвърждават нуждата от радикални промени в селищното развитие на разглежданата територия. Анализът показва, че при липса на промени изследваната територия не само не играе „полагащата й се роля”, но дори задържа развитието на столицата и нейната крайградска зона.

Основният извод е за продължилата масова антропогенизация. Тя е довела до практическото усвояване на цялата територия и то по нов, непознат в прединдустриалните времена, начин. Резултатът е изключването от традиционното земеделие и горско стопанство на голяма част от територията и превръщането ѝ в селища и инфраструктурни трасета. Намалването на природния потенциал води до трансформации на стопанисваната земя по посока на крайградското земеделие, но в крайна сметка лишава населението от традиционната му възможност да се самоизхранва. Втората голяма причина за това е невиджданото по мащаби механично нарастване на населението на столицата. Причините, посоките и размерите на този процес са разгледани най-подробно. Третата, и то все по-важна причина, е всепроникващото вече влияние на столицата София. Всъщност, с други думи, нашата дисертация може да бъде озаглавена не само по един начин. Тя проследява развитието на географското влияние на столицата върху определената територия. В крайна сметка, вместо бавно трансформиращата се стопанска, демографска и селищна идилия, за която пишат географите Пенков и Христов, и която се отнася до началото на 60-те години на XX век и строежа на бившия металургичен комбинат Кремиковци, вече имаме територия, която е на кръстопътя да се определи дали ще поеме за по-нататъчното си обвързване със столицата или ще остане в днешните спорни определения за рурален /селски/ район. Нашето категорично мнение е, че неразбирането на рурализма у нас и липсата на географска концепция за развитието на град София и на едноименната котловина само забавят социално-икономическото развитие на разглежданите от нас две общини, за които все по-тясното модерно

сътрудничество с милионния град е без алтернатива. Детайлното разглеждане на икономическите и на селищните промени разкри редица дефекти, дисбаланси, разминавания и конфликти. Ситуацията със селищното и със социално-икономическото развитие може да бъде определена като критична в много отношения. Ако изключим екологичната ситуация, позовавайки се на положителните резултати от затварянето на металургичния комбинат Кремиковци, гръбнакът на проблемите остава. Тук отнасяме на първо място населението - обезлюдяване, влошена демографска ситуация, ниски доходи, безработица и работещи бедни, селищата с неудовлетворителните услуги като количество и качество, и в същото време „столичният натиск“, който за своя сметка развива обслужване, в което местното население има само спомагателна роля на ниско квалифицирана и ниско заплащана работна сила. Това води до загуба на предвижданата от научните изследвания роля на изследваната територия като периферия по отношение на София, но водеща спрямо „външните“ си съседи. Вместо хомогенизация, сближаване между селищата на изследваната територия от една страна, и намаляване на разликите със София, от друга, ние доказваме точно обратното - достигналото вече критични размери различие със столицата. Според нас процесът на развитие на София чрез периодическо поглъщане на селища и землища от котловината отдавна не е продуктивно. Създаде се е илюзията, че така се решава бъдещето на столицата чрез механичното ѝ разширение. И ако този подход е бил разбираем в края на XIX и през първата половина на XX век, то сега разликите столица/други селища и землища са много конфликтни.

Членството на България в ЕС е стратегическа цел за осъществяване на основните национални интереси на страната. Въпросите за човешките ресурси и местното развитие са от съществено значение днес, особено за малките общини, които трябва да се борят ежедневно с неспиращия процес на обезлюдяване. В това отношение общините Елин Пелин и Горна Малина имат голямо предимство – своето географско положение, което може да ги превърне от изостанала периферия в икономически развита, субурбанизирана, привлекателна за живот зона на столицата София.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ ИЗВОДИ

СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Теоретико-методологични приноси

1. На базата на теоретично обобщение са систематизирани дефиниции за основните понятия, използвани в дисертационния труд. Предложена е авторска дефиниция на понятията „Регион“, „Регионално развитие“, „Локално развитие“. Извършен е комплексен, критичен, географски анализ на българската община. Набелязани са проблеми, чието решение осигурява продължение с бъдещи изследвания.

Емпирико-диагностични приноси

1. Направеното проучване в сравнение с проучването от преди половин век дава възможност да се направи сравнителен географски анализ на социално-икономическото развитие на източната част на Софийската котловина и оградните планини през втората половина на XX и началото на XXI век. Установява се забавено развитие по отношение на столицата. Неговото преодоляване се очертава като основна задача за социално-икономическото развитие на София и на двете изследвани общини в бъдеще. Установява се, че междуобщинските и вътрешнообщинските различия са се превърнали в диспропорции и допринасят за негативни обществени явления като обезлюдяване, безработица, ниски доходи, ниска раждаемост.

Приложни приноси

1. Разработен е алгоритъм за комплексно географско проучване на локално /местно/ равнище – LAU 1 и LAU 2.
2. Направен е изводът, че използваните досега понятия в регионалната и локалната политика са недостатъчни. Предлага се включването на нови понятия след съответното определяне/дефиниране и узаконяване.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

СОБСТВЕНИ ПУБЛИКАЦИИ

1. Веселинова, Н. SWOT – анализ на туризма в село Априлово, общ. Горна Малина. ВУЗК, Научно-приложна конференция с международно участие “Възможности и проблеми за развитието на алтернативните форми на туризъм в малките селища”, Сборник доклади, Академично издателство при Център за евроинтеграция и култура на ВУЗК, Пл., 2011
2. Веселинова, Н. Град Елин Пелин като административно-териториален център. ЮЗУ „Неофит Рилски”, Факултет по педагогика, „Съвременният поглед на докторанта към науката”, Сборник с научни студии и статии, Университетско издателство „Неофит Рилски”, Бл., 2011
3. Веселинова, Н. Селищни празници в общините Елин Пелин и Горна Малина. СУ „Св. Кл. Охридски”, Исторически факултет, Празнично-юбилейната история, Сборник доклади, С., 2012
4. Веселинова, Н. Проблеми на регионалната организация на спешната медицинска помощ на територията на Софийска област. Университет “Проф. д-р Асен Златаров”, Академично списание „Управление и образование”, том VIII, кн. 3, Б., 2012

ПУБЛИКАЦИИ В СЪАВТОРСТВО

1. Boyadzhiev, V., N. Veselinova. The future of Kremikovtzi – achievements and problems. Seventh international conference, Security in the age of global changes, Sofia University, Faculty of Geology and Geography, Sofia, Bulgaria, 2011
2. Boyadzhiev, V., N. Veselinova. European and Balkan ruralism: differences in theory and practice. Centre for Research on Settlements and Urbanism, Journal of Settlements and Spatial Planning, International conference, Cluj-Napoca, Romania, 2014 /in print/

Priorities in the local development of the eastern part of the Sofia valley

The choice of this research topic and its limitation in specific temporal and territorial borders is dictated by the need of emphasis and focus on the eastern part of the Sofia valley. The question about Sofia and its direction development is very important today.

The object of study in this work are the municipalities of Elin Pelin and Gorna Malina, located in the eastern part of the Sofia valley and the surrounding mountains. The subject includes the policy of regional and local development, local government, opportunities for economic growth and development of both municipalities.

The research hypothesis of our thesis is based on:

1. The determination if the territory is directly related to the development of the capital Sofia.
2. The establishment of the relations between the two municipalities and to determined the distance "center-periphery". Is it optimum, and if it is not, whether the distance increases or decreases. If it is confirmed we will raise the argument that the socio-economic development of the communities should be treated by a policy which is directly linked to the development of the capital. In other words, we will try to impose the view that the eastern part of the Sofia valley and the municipalities should be considered together with the development of the capital.

The study aims to sound out the territorial specificities, problems and priorities in the development of both municipalities. The sub-objectives are to assess the local policies at lower territorial level and to make recommendations for their improvement; to clarify the impact of Sofia on the area and at the same time - the underestimating by the large center.

The tasks are to sound out:

- The basic concepts about the terms "Region", "Regional Development", "Local development", "Municipality".
- The basic periods in the development of the eastern part of the Sofia valley.
- The socio-economic development of the area, SWOT analysis.
- Selection of data for analysis of demographic and socio-economic structures of municipalities.
- The trends and prospects facing the development of the eastern part of the Sofia valley and the municipalities of Elin Pelin and Gorna Malina.

Prioritäten in der lokalen Entwicklung des östlichen Teils des Sofioter Tals

Die Wahl des Forschungsthemas und seine Einteilung in konkrete zeitliche und räumliche Abschnitte sind durch die Notwendigkeit begründet, einen Schwerpunkt auf den östlichen Teil des Sofioter Tals zu legen. Sehr aktuell ist heute die Frage, wie und in welche Richtung sich die Stadt Sofia entwickeln wird.

Die Forschungsfrage dieser Arbeit konzentriert sich auf die Gemeinden Elin Pelin und Gorna Malina, die im östlichen Teil des Sofioter Tals und den angrenzenden Gebirgen liegen.

Der Forschungsgegenstand umfasst die durchgeführte Politik auf regionaler und lokaler Ebene, die kommunale Selbstverwaltung, die Möglichkeiten für Wirtschaftswachstum und Entwicklung der beiden Gemeinden.

Die Forschungshypothesen meiner Dissertation lauten wie folgt:

1. Ich möchte feststellen, ob es einen direkten Zusammenhang zwischen dem behandelten Territorium und der Entwicklung der Hauptstadt Sofia gibt.
2. Ich möchte feststellen, ob die soziale Distanz „Zentrum-Peripherie“ in den Beziehungen zwischen den zwei untersuchten Gemeinden und der Hauptstadt optimal ist und wenn nicht, ob diese zu- oder abnimmt.

Falls die zwei Vermutungen bestätigt werden, werde ich die These aufstellen, dass die sozial-ökonomische Entwicklung der betrachteten Gemeinden von einer Politik geführt werden muss, die auch mit der Entwicklung der Hauptstadt direkt verbunden ist. Mit anderen Worten vertrete ich die Meinung, dass der östliche Teil des Sofioter Tals und die untersuchten Gemeinden gemeinsam mit der Entwicklung der Hauptstadt betrachtet werden müssen. Das Forschungsziel ist es, die territorialen Besonderheiten, Probleme und Prioritäten in der Entwicklung der beiden Gemeinden zu klären. Unterziele hiervon sind die durchgeführten lokalen Politiken auf der niedrigsten territorialen Ebene zu bewerten und Empfehlungen für deren Verbesserung zu geben. Ferner sollen der Einfluss der Stadt Sofia auf das untersuchte Territorium und gleichzeitig seine Unterschätzung von dem großen Zentrum geklärt werden.

Die Forschungsaufgaben sind:

- Klärung der Grundbegriffe Region, Gebiet, Regionale Entwicklung, Örtliche /lokale/ Entwicklung, Gemeinde;
- Darstellung der Hauptperioden in der Entwicklung des östlichen Teils des Sofioter Tals,
- Analyse der sozial-ökonomischen Entwicklung des untersuchten Territoriums anhand einer SWOT-Analyse;
- Auswahl und Verwendung von Daten für die Analyse der demografischen und sozial-ökonomischen Strukturen der Gemeinde;
- Klärung der Tendenzen und Perspektiven, die sich in Bezug auf die Entwicklung des östlichen Teils des Sofioter Tals ergeben.